

PANEVŽIO APSKRITIES
GABRIELĖS PETKEVIČAITĖS-BITĖS
VIEŠOJI BIBLIOTEKA

GABRIELEI PETKEVIČAITEI-BITEI 150

KULTŪROS LAUKAS
GABRIELĖS PETKEVIČAITĖS-BITĖS
IR ŠIUOLAIKINĖJE
LIETUVOJE

KONFERENCIJOS MEDŽIAGA
PARODOS KATALOGAS

KULTŪROS LAUKAS
GABRIELĖS PETKEVIČAITĖS-BITĖS
IR ŠIUOLAIKINĖJE LIETUVOJE
KONFERENCIJOS MEDŽIAGA
PARODOS KATALOGAS

GABRIELEI PETKEVIČAITEI-BITEI 150

CULTURAL AREA IN
GABRIELĖ PETKEVIČAITĖ-BITĖ'S
AND IN MODERN LITHUANIA
CONFERENCE
CATALOGUE of the EXHIBITION

2011 03 30

Ši knyga spausdinta 300 egzempliorių tiražu,
iš kurių 27 yra numeruoti
su dailininkės Joanos Plikionytės-Bružienės
autografuotais ekslibrisais

Joana Plikionytė-Bružienė
Ex libris G. Petkevičaitės-Bitės 150. Viešoji biblioteka.
2011. CAD. 92×60

PANEVĖŽIO APSKRITIES
GABRIELĖS PETKEVIČAITĖS-BITĖS
VIEŠOJI BIBLIOTEKA

GABRIELEI PETKEVIČAITEI-BITEI 150

KULTŪROS LAUKAS
GABRIELĖS PETKEVIČAITĖS-BITĖS
IR ŠIUOLAIKINĖJE LIETUVOJE

Panevėžys

2011

UDK 821.172(092)(063)
Ku-167

Knygos leidimą parėmė
Lietuvos Respublikos Kultūros rėmimo fondas

29 Panevezio apskrities
G. Petkevičaitės-Bitės
viešoji biblioteka
1-12-405

Viršeliui panaudota iliustracija:
Marija Danutė Jukniūtė-Bžeskienė
Gabrielė Petkevičaitė-Bitė. 1984
Popierius, mišri technika, 26x18

Sudarytoja Audronė Palionienė

Vertėja Zita Kochanauskienė

Fotografas Virginijus Benašas

© Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės
viešoji biblioteka, 2011

© Straipsnių autoriai, 2011

ISBN 978-9955-659-45-7

Turinys

PRATARMĖ / 6

LIETUVOS RESPUBLIKOS PREZIDENTĖS DALIOS GRYBAUSKAITĖS KALBA
G. PETKEVIČAITĖS-BITĖS 150-OSIOMS GIMIMO METINĖMS SKIRTOJE
KONFERENCIJOJE / 8

LIETUVOS RESPUBLIKOS KULTŪROS MINISTRO ARŪNO GELŪNO KALBA
G. PETKEVIČAITĖS-BITĖS 150-OSIOMS GIMIMO METINĖMS SKIRTOJE
KONFERENCIJOJE / 12

Viktorija Daujotytė-Pakerienė. LIETUVOS PILIETĖ IŠ PANEVĖŽIO / 16

Lionė Lapinskienė. GABRIELĖS PETKEVIČAITĖS-BITĖS UŽRAŠYTA
TAUTOSAKA LIETUVIŲ ETNOLOGIJOS KONTEKSTE / 30

Rimantas Miknys. PILIETINĖS VISUOMENĖS VERTYBIŲ RAIŠKA
G. PETKEVIČAITĖS-BITĖS IDĖJŲ IR VEIKLOS LAUKE XX AMŽIAUS
PRADŽIOJE / 42

PARODOS „GABRIELĖ PETKEVIČAITĖ-BITĖ: LAIKAS IR ŽMONĖS“
KATALOGAS / 53

KONFERENCIJŲ MEDŽIAGOS PUBLIKACIJOS / 78

Pratarmė

Šiomet visa Lietuva mini 150-ąsias Gabrielės Petkevičaitės-Bitės gimimo metines. Šį jubiliejų bibliotekoje, mieste ir šalyje įprasminame leidiniais, renginiais ir parodomis. Renginiai bibliotekoje pasitinkant jubiliejinę rašytojos metines pradėti dar 2009 m., kai organizuota pirmoji trijų konferencijų ciklo mokslinė konferencija „Gabrielės Petkevičaitės-Bitės rankraštinis palikimas Lietuvos kultūros paveldo saugyklose“. 2010 m. vyko antroji šio ciklo konferencija „Gabrielė Petkevičaitė-Bitė Lietuvos kultūros kontekste“.

Jubiliejinė konferencija „Kultūros laukas Gabrielės Petkevičaitės-Bitės ir šiuolaikinėje Lietuvoje“ surengta 2011 m. kovo 30 d. Ji sulaukė išskirtinio šalies vadovų dėmesio. Pagerbti G. Petkevičaitės-Bitės atvyko Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė, Lietuvos Respublikos kultūros ministras Arūnas Gelūnas. Konferencijos dalyvių gausa pranoko lūkesčius. Renginį stebėti buvo galima dviejose erdvėse – konferencijų salėje bei didžiojoje skaitykloje, kur vyko tiesioginė konferencijos vaizdo iš salės transliacija. Pagrindinį pranešimą „Gabrielė Petkevičaitė-Bitė: Lietuvos pilietė iš Panevėžio“ perskaitė prof. Viktorija Daujotytė. Kiti lektoriai kalbėjo apie Bitės indėlį į tautinės valstybės kūrimą (dr. Rimantas Miknys), jos darbų vietą lietuvių etnologijos kontekste (Lionė Lapinskienė), apie Petkevičių šeimą, suformavusią Bitės asmenybę (dr. Egidijus Mažintas), apie Gabrielės Petkevičaitės-Bitės gyvenimo kredo ir nūdieną verslininko akimis (Rimantas Serva). Leidinyje pateikiama dalis konferencijos pranešimų pagrindu parengtų straipsnių ir jų santraukos anglų kalba.

Konferencijos metu veikė dailės darbų paroda „Gabrielė Petkevičaitė-Bitė: laikas ir žmonės“ iš įvairių Lietuvos muziejų fondų (kuratorė Vida Mikelevičiūtė). Parodoje eksponuoti 23 tapybos ir grafikos technika atlikti dailės darbai – Gabrielės Petkevičaitės-Bitės amžininkų, iškilių Lietuvos asmenybių portretai, tapyti žymių to meto Lietuvos menininkų. Leidinyje publikuojamas šios parodos katalogas (tekstų autorė Albina Saladūnaitė).

Sudarytoja

Foreword

This year we commemorate the 150th birth anniversary of Gabrielė Petkevičaitė-Bitė. This occasion has been marked in our library, in our town, in our country with publications, events and exhibitions. In our library events devoted to the anniversary of the author were started in 2009 when there was organized the first in a series of three scientific conference „Gabrielė Petkevičaitė-Bitė's Manuscript Heritage Preserved at Cultural Heritage Institutions of Lithuania". The second conference in this series „Gabrielė Petkevičaitė-Bitė in the Context of Lithuanian Culture" was held in 2010.

The jubilee conference „Cultural Area in Gabrielė Petkevičaitė-Bitė's and in Modern Lithuania" was organized on 30th March, 2011. Leaders of the country expressed a great interest in the conference. As a mark of honour to Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, President of the Republic of Lithuania Dalia Grybauskaitė, Minister of Culture of the Republic of Lithuania Arūnas Gelūnas visited our library and participated in the conference. A large attendance at the conference exceeded all expectations. The event could be viewed in two places – in the Conference Hall and in the Main Reading Room where the conference was broadcast live from the Hall. The main report „Gabrielė Petkevičaitė-Bitė – Lithuanian Citizen from Panevėžys" was presented by Prof. Viktorija Daujotytė. Other lecturers spoke about Bitė's contribution to the creation of the national state (Dr. Rimantas Miknys), about the place of her works in the context of Lithuanian ethnology (Lionė Lapinskienė), about the Petkevičiai family where Bitė's personality had been formed (Dr. Egidijus Mažintas), about Gabrielė Petkevičaitė-Bitė's credo of life and the present in the eyes of a businessman (Rimantas Serva). The publication presents part of the articles prepared on the basis of the conference reports and their abstracts in English.

During the conference there was on display art exhibition „Gabrielė Petkevičaitė-Bitė: Time and People", containing works of art from various museums of Lithuania (curator Vida Mikelevičiūtė). There were exhibited 23 paintings and graphic works – portraits of distinguished personalities of Lithuania, contemporaries of Gabrielė Petkevičaitė-Bitė – by famous Lithuanian artists of that time. The publication contains the catalogue of this exhibition (the author of the text Albina Saladūnaitė).

Compiler

Lietuvos Respublikos Prezidentės Dalios
Grybauskaitės kalba Gabrielės Petkevičaitės-
Bitės 150-osioms gimimo metinėms skirtoje
konferencijoje

Gerbiamieji konferencijos dalyviai,

Gabrielė Petkevičaitė-Bitė yra išskirtinė Lietuvos ir Europos asmenybė. Savo aktyvia visuomenine veikla ir idėjomis ji šimtu metų pralenkė laiką, kuriame gyveno.

Devynioliktojo ir dvidešimtojo amžių sandūroje Europoje nebuvo įprasta atvirai ir drąsiai kalbėti apie tai, kad moterys taip pat turi teisę į gerą išsilavinimą, rinkti ir pačioms būti renkamos. To meto Lietuvoje – carinio režimo prispaustoje, mažai raštingoje – Petkevičaitės-Bitės veiklos reikšmė ir prasmė padidėja daugiopai. Petkevičaitės-Bitės išskirtinumą sudaro ir dar vienas, itin mums svarbus jos gyvenimo aspektas. Tai – moterų teisių ir tautinio atgimimo idėjų sujungimas į vientisą, stiprią ir nepaprastai reikalingą veiklą. Bitė gyveno tuo pačiu laikmečiu kaip Vincas Kudirka, Jonas Jablonskis, Povilas Višinskis, Žemaitė, Pranas Mašiotas, kiti tautinio atgimimo šaukliai, gerai juos pažinojo, bendravo, kartu kūrė ir skleidė lietuviybės ir valstybės idėjas.

Įkūrusi garsią švietėjišką „Žiburėlio“ draugiją ir jai daugelį metų vadovavusi, Petkevičaitė pati buvo visuomenės žiburėliu. Mokė neturtingus vaikus ir suaugusius, rūpinosi kaliniais, platino uždraustą lietuvišką spaudą. Šelpė moksleivius, kultūros darbuotojus, telkė juos švietėjiškai ir visuomeninei veiklai savo straipsniais tuometinėje lietuviškoje spaudoje. Bendradarbiaudama su iškiliais to meto visuomenės veikėjais, skatino moteris visuomeninei ir kultūrinei veiklai ir net režisavo pirmąją lietuvišką spektaklį „Amerika pirtyje“, pastatytą Palangoje.

Ilgametė ir kryptinga Gabrielės Petkevičaitės veikla daug prisidėjo, kad dvidešimtojo amžiaus pradžioje įvyktų Lietuvos moterų sąjungos steigiamasis suvažiavimas, kuriam ji ir pirmininkavo. Lietuvos moterys ne tik išsikovojo balsavimo teisę, bet ir teisę būti

renkamos į Steigiamąjį Seimą. Pirmajam šio Seimo posėdžiui tūkstantis devyni šimtai dvidešimtaisiais metais Petkevičaitė, kaip vyriausia narė, ir pirmininkavo.

Netrukus vyksiname Tarptautiniame moterų kongrese Ženevoje Gabrielė Petkevičaitė-Bitė galėjo pasidžiaugti lyčių lygybės pasiekimais Lietuvoje, kai į Steigiamąjį Seimą buvo išrinktos penkios moterys. Tai, jog Petkevičaitės-Bitės visuomeninė veikla peržengė Lietuvos ribas, tapo žinoma Europos moterų judėjime turėjo svarbios reikšmės visai demokratijos raidai ką tik valstybingumą atkūrusioje Lietuvoje.

Jos parašyti apsakymai, pjesės, romanai, gausi publicistika, darbas redakcijose, rūpinimasis moterų spauda – ne mažiau svarbus indėlis į tautinės kultūros plėtrą.

Tokį platų veiklos barą sugebėjo atlaikyti trapi, bet labai stiprios dvasios moteris – rašytoja, publicistė, visuomenės veikėja ir politikė Gabrielė Petkevičaitė-Bitė. Jos platus švietėjiškas požiūris, siekis įtvirtinti moterų lygiateisiškumą, sutelkti visuomenę Lietuvos kūrimui ir šiandien aktualus.

Linkiu konferencijos dalyviams įdomių diskusijų, suteikti naują impulsą gilesniam Gabrielės Petkevičaitės-Bitės gyvenimo ir kūrybos pažinimui, pasisemti iš šios iškilios asmenybės optimizmo, ryžto ir atsidavimo savo šaliai ir jos žmonėms.

Ačiū!

LR Prezidentė Dalia Grybauskaitė ir Panevėžio meras Vitalijus Satkevičius su Panevėžio apskrities G. Petkevičaitės-Bitės viešosios bibliotekos bendruomenės nariais

Lietuvos Respublikos kultūros ministro
Arūno Gelūno kalba Gabrielės Petkevičaitės-
Bitės 150-osioms gimimo metinėms skirtoje
konferencijoje

Jūsų Ekscelencija Lietuvos Respublikos Prezidente, garbieji svečiai, mieli konferencijos dalyviai ir svečiai,

Man didelė garbė kalbėti apie žmogų, kuris šiandien yra kelrodė figūra, simbolizuojanti mūsų valstybės išnirimo iš labai gūdaus laikotarpio, iš labai didelės tamsos į istorijos šviesą. Istoriškai teigia, kad istorinė savimonė lietuvių tautoje yra pakankamai nesenas dalykas. Skaitydami Gabrielės Petkevičaitės-Bitės raštus, analizuodami jos biografijos faktus, stebėdami, kaip ji savo šeimos aplinkoje tapo tuo, kuo ji tapo, mes pradedame suvokti ir mūsų valstybės susiformavimo stebuklą.

Jos Ekscelencija šiandien savo kalboje palietė labai svarbias temas ir pažymėjo, kad Petkevičaitė-Bitė – viena pirmųjų mūsų istorijoje aktyvių moterų, kurios taip galingai ir taip daugiaplaniai reiškėsi kultūroje. Aš savo pasisakyme norėčiau paliesti vieną aspektą, kuris labai dažnai nutylimas: išorinio spindesio ir vidinio grožio aspektą. Šia tema rašė nedaug mokslininkų, pavyzdžiui, apie tai savo darbuose yra užsiminusi prof. Viktorija Daujotytė.

Gabrielė Petkevičaitė-Bitė savo gyvenimu ir savo veikla tarsi paneigė antikos principą *Mens sana in corpore sano*, kas reiškia *Sveika siela sveikame kūne*. Tai graikų aukštintas kūno, atletiško kūno, puikaus kūno grožis, kuriame tariamai įsikuria puiki siela. Tačiau Petkevičaitės-Bitės asmenybė ir veikla kaip tik pabrėžia šiandien jau labai nuslopusį krikščionišką principą, kuris teigia, kad kūnas yra silpnas, bet dvasia – labai stipri. Skaitydami rašytojos biografiją mes stebime tylią jos šeimos dramą (be jos, silpnų vaikų Petkevičių šeimoje buvo dar keletas, jos broliai ir seserys beveik visi mirė labai jauni) ir įvykusį stebuklą. Būdama pakankamai priešiškoj aplinkoj – įsivaizduokime 1861-uosius, jos gimties metus, vieną niūriausių Lietuvos istorijos laikotarpių su uždarytu Vilniaus

universitetu, su draudžiama spauda, su polonizacija ir rusifikacija – ši trapi paauglė, vokiškoje gimnazijoje su siaubu pastebinti, kad jos kūnas deformuojasi, tampa silpnas, iš nesuvokiamų šaltinių, iš aplinkos ir iš savo šeimos auklėjimo sugebėjo rasti nepaprastų dvasinių jėgų įgyvendinti savo didįjį gyvenimo projektą, kultūrinį projektą. Visuomeninis aktyvumas, nepailstamas rašymas į lietuvišką spaudą, varguolių šelpimas, mokymas yra ta veikla, kurios platumą šių dienų sąmonei labai sunku suvokti, nes mūsų dienų sąmonė yra specialistinė sąmonė, aukštinanti žmones, kurie kažko pasiekė labai apibrėžtoje konkrečioje siauroje srityje. Manau, kad rašytojos asmenybė ir jos veikla yra tikra kelrodė žvaigždė šiandieninei Lietuvos visuomenei, nuolat kalbančiai apie pilietiškumo ir idealizmo stoką. Petkevičaitė-Bitė šias savybes perėmė iš šeimos, pirmiausia iš tėvo gydytojo, ne tik specialisto, bet ir puikaus savo meto Inteligento iš didžiosios raidės, visa savo veikla – ir pilietiškumu, ir rūpesčiu aplinka, ir savo vaikų auklėjimu – tikrai galinčio būti mums visiems pavyzdžiu.

Jeigu mes labai atsakingai iš naujo permąstytume Petkevičaitės-Bitės raštus, jų literatūrinį poveikį, jos šeimos aplinkos fenomeną – vaikams skiepytą nuostatą atsisakyti savo asmeninių ambicijų, apriboti savo egoizmą, veikti viešai, idealistiškai, aukotis kitiems – mes rastume labai daug jėgų reiškiniui, kurį šiandien vadiname krize, įveikti. Klausydamasis Prezidentės kalbos pagalvojau, jog evoliucija yra apdovanojusi moteris didesniu atsparumu, kad per krizes (beje, ne tik žmonių visuomenėje, bet ir gamtoje) moteriškoji pusė visada yra ištvermingesnė ir ištempia šalį ar visuomenę iš bėdos. Panašų vaizdą stebime ir šių dienų Lietuvoje.

Nepaliamajai stebina vis iš naujo ir iš naujo atrandama Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, kuri, visiškai paneigusi savo ligą, paneigusi savo tikrai sudėtingą padėtį to meto visuomenėje, iš stebuklingų idealistinių šaltinių gavo tokias paskatas, kurios iš tikrųjų šią trapią moterį, visą gyvenimą pasižymėjusią silpna sveikata, pavertė

vienu iš centrinių mūsų visos kultūros herojų. Šioje konferencijoje kalbės daug iškilių Petkevičaitės-Bitės kūrybos ir biografijos specialistų. Tad kviečiu konferencijos diskusijose aptarti individualizmo ir visuomeninės veiklos, išorinio kūno tvirtumo bei blizgesio madų žurnalų viršeliuose ir silpno kūno, puoselėjančio savyje didingą, galingą sielą, priešpriešą. Silpnas kūnas, kuris patiria ligą, kuris patiria išmėginimus bei aplinkinio gyvenimo iššūkius, tačiau turintis nepaprastai stiprią lietuvišką idealistinę kultūrinę sielą gali nuveikti šitiek daug, kad nuolatinis mūsų verkšlenimas apie blogą būklę, apie mūsų nepriteklius, nuolatinis nenoras kovoti su iškilusiais iššūkiais ir polinkis pasiduoti, palikti šią šalį, kuri yra mūsų gimtinė, atrodo tikrai nedovanotinas. Visos šios temos nėra pasenusios, tai yra amžinos temos, kurios, galbūt, laikinai atgula į kultūros archyvus, bet sugrįžta vėl ir vėl. Tai paliudys kiekvienas, kas žino kultūros istoriją nuo seniausių laikų iki dabar. Manau, kad Petkevičaitė-Bitė vis dar yra nepagrįstai primiršta bei nepakankamai įvertinta, ir ne tik kaip literatūros kūrėja, bet kaip visuomenės veikėja ir tikra kultūros herojė. Petkevičaitė-Bitė galėtų tapti tuo pavyzdžiu ir tuo kelrodžiu, vedliu, kuris padėtų kovojant su tais iššūkiais, su kuriais mes kasdien susiduriame.

Aš nuoširdžiai linkiu šiai konferencijai sėkmės. Dėkoju Panevėžio apskrities bibliotekai, Gabrielės Petkevičaitės-Bitės vardo bibliotekai, kad ji tikrai ne pirmą kartą imasi puikių iniciatyvų, labai aukštu lygiu organizuodama akademinius ir kultūrinius renginius Panevėžio mieste, nuo seno garsėjančiame savo kultūra, savo teatru, savo iškiliomis asmenybėmis. Tikiuosi, kad dar ne kartą čia susitiksimė. Linkiu aktualiai ir prasmingai pažvelgti į Gabrielės Petkevičaitės-Bitės gyvenimą, jos idėjas ir kūrybą. Tai turėtų praturtinti mus visus ir padėtų ateiti į tokią Lietuvą, kurioje mums visiems būtų gera ir įdomu gyventi.

Didžiausios sėkmės.

Lietuvos pilietė iš Panevėžio

Prof. habil. dr. Viktorija Daujotytė-Pakerienė

Vilniaus universitetas
Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius
El. paštas: Viktorija.Pakeriene@flf.vu.lt

*Ir girdžiu seno Montesquieu's spėjimą: kas
nori respublikos, tas turi respublikoniškas
dorybes įgyti.*

(Iš G. Petkevičaitės-Bitės „Karo meto dienoraščio“)

Mąstydami apie lietuvių tautos sąmoningumo istoriją, nuolat esame grąžinami į XIX–XX a. sankirtą. Ir bandydami suvokti sunkų kelią nuo tautinės iki modernios visuomenės modelio, kuris, nepriklausomai nuo tautybės, pabrėžtų kiekvieno asmens vienodą žmogiškąją vertę, atsiremsime į Vincą Kudirką, Povilą Višinskį, Gabrielę Petkevičaitę-Bitę. Bet remdamiesi atskiromis mintimis, pasakytomis prieš šimtą ar daugiau metų, visada turime matyti kontekstą. Skaityti ne paraidžiui, o jausti pasakyto žodžio dvasią, jo judėjimą į priekį.

Atrodo, kad Gabrielės Petkevičaitės-Bitės programa, kad ir mažiau sutelkta, krislais išskaidyta publicistikoje, grožinėje kūryboje, dienoraščiuose, yra arčiausia tos linkmės, kurią renkasi susipratusioji dabartinio žmogaus pasaulio dalis: išeities taškas yra asmuo, laisvi jo pasirinkimai ir įsipareigojimai.

Minėdami didžiųjų žmonių sukaktis, siekiame ne tik minimuosius pagerbti, atsiminti, bet ir sutvirtinti savo pačių, savo bendruomenės, savo valstybės buvimo pamatus. Visa, kas yra, yra kuriuo nors būdu buvę. Suvokdami ko nors buvimo būdą praeityje, skaidriau matome tai, kas vyksta dabar, apsisprendžiame, pasirenkame. Kol dar pajėgiame tai padaryti. Tebėra svarbi G. Petkevičaitės-Bitės mintis iš „Karo meto dienoraščio“: *Vergijos pančiai per daug dar įsigraužę į mūsų tautos kūną, kad minia su-prastų tą palaimą, kuri plaukia iš organizuoto tautos gyvenimo*¹. Tik

¹ PETKEVIČAITĖ-BITĖ, G. *Raštai: Karo meto dienoraštis*. Vilnius: Vaga, 1966, t. 2, p. 145.

gerai organizuotas bendruomenės gyvenimas išlaisvina individą, jo kūrybiškumą.

Pasakyti apie žmogų taip, kad neiškreiptum jo paties tiesos, prasmės, siekimų, to turinio, kuris jį atskiria nuo kitų, yra sunku. Bet kitos išeities neturime, suvokiame vienas kitą pasisakydami, vertindami. Praeities didžiosios, ryškiosios asmenybės neturi pasitraukti iš kultūros dėmesio lauko; turi teikti mums vertybių matus, prasmę, jos buvimo žmogaus pasaulyje nuojautą.

Gabrielė Petkevičaitė-Bitė nebuvo stiprios sveikatos nei geležinių nervų, bet itin valinga, *užsispyrėlių veislės*, retųjų, ištvermingųjų. Turėjo prigimtine galią veikti žmones, daryti įtaką, sulaikyti pakeltą ranką, priversti paklusti: dar jauna, pirmojo lietuviško spektaklio Palangoje režisierė, trūkdama vaidintojų, sunervinta išbėga į gatvę, sutinka jauną vyruką, pasisveikina ir išgirdusi žemaitišką atsakymą, liepiamu balsu sako: *Eik su manim!* Ir be galo nustebęs vaikiną eina². Moterų suvažiavime (1908), nors jai pavedama tik atidaryti posėdį ir pasiūlyti pirmininką kunigą, netikėtai pasiryžta pirmininkauti pati. Tardama įžangos žodžius, ji prisimena, kiek amžių viso pasaulio moterys kentėjo paniekinimą ir tik dabar ima busti, ir joje bręsta netikėtas pasiryžimas: „*Jei mane ir išmes dabar iš susirinkimo, nebus man gėdos*“ – *galvojau, ramindama save, ir baigus prakalbą, pasistengiau ramiu, tvirtu balsu ištarti į susirinkusius: „Prašau rinkti mane pirmininke...“*³. Intelligentė, kultūrininkė, ji išeina į viešą politiką, kai tik to pareikalauja aplinkybės.

Kilusi iš bajorų, bet veikianti altruistiškai nusiteikusio tėvo, daktaro, pasiaukojančios motinos, sąmoningą, veikliąją lietuviybę Bitė pasirenka kaip savo kelią, tampa susipratusi lietuvių inteligentė. Nesukūrusi šeimos, bet daugiavaikė motina, auginusi, auklėjusi. Laisvų pažiūrų, bet tikėjimo problemų niekada nesusiaurinusi,

² PETKEVIČAITĖ-BITĖ, G. *Raštai*: Krislai. Vilnius: Vaga, 1966, t. 1, p. 642.

³ PETKEVIČAITĖ-BITĖ, G. *Raštai*: Pasikalbėjimai. Vilnius: Vaga, 1967, t. 4, p. 709.

žinojusi, kas yra sielos malda ir koks stebuklas yra iš daugybės širdžių bažnyčioje skambanti Strazdelio liaudiškoji giesmė „Pulkim ant kelių“. Klūpanti prie savo globojamų našlaičių motinos kapo, artimai bendravusi su kunigais, Julijono Lindės-Dobilo pasirinkta kaip labiausiai patikimas žmogus, kuris supras ir padės. Gero linkintys, plataus akiračio žmonės neriboja vienas kito, tolerancija veikia ne susitarimu, o tikra pagarba kitam, jei tik jis to nusipelno savo darbais, savo elgesiu.

Respublikonė – plačiausia šio žodžio prasme, platesne už partiją, sambūrį, respublikos šalininkę, demokratę. Jos respublikonybė „Karo meto dienoraštyje“ išreiškta XVIII a. prancūzų filosofo ir politinio rašytojo Charles'o Montesquieu, vieno iš Švietimo pradininkų savo šalyje, citata: <...> *kas nori respublikos, pirmiausia turi įsigyti respublikoniškų dorybių. Ne tik jų savyje turėti, bet ir jas ginti, saugoti. Laikytis demokratijos, žmonių prigimtinių lygybės, tautų tarpusavio sutarimo.* Švietimo ideologija Bitei buvo itin artima, švietėja iš prigimties, iš šeimos dorybių paveldo. Šiai rašytojai, kaip ir jos autoritetui Montesquieu, tinka ir politinės rašytojos vardas, kurio ji užsitarnavo savo aktualiąja publicistika, taip pat ir „Karo meto dienoraščiu“; pagaliau ir savo grožinių *krislių* aiškiomis politinėmis tendencijomis. Gabrielė Petkevičaitė-Bitė kartu su Felicija Bortkevičiene skynė moterų kelius į politiką kaip bendrą reikalą.

Respublikonė savo tikslingąja politine veikla – Lietuvos Respublikos Steigiamojo Seimo atstovė (1920–1922). Pirmoji Lietuvos intelektualiosios visuomenės dalies atstovė, tiek daug kalbėjusi apie pilietiškumą. Ne tik aukštąja prasme, kai asmuo atlieka pareigas savo valstybei kaip savo piliai, ją gina, saugo, rūpinasi išore ir vidum. Bet ir žemesne – kasdieniškųjų veiksmų, nuostatų. Dar įvykių sumaištis, kai Lietuva jau pasiskelbusi nepriklausoma, bet vietose, taip pat ir Panevėžio apskrityje, tebešeimininkauja vokiečiai. Bitė ryžtasi atsiimti iš Puziniškio vokiečių okupacinės valdžios nusavintus daiktus, bet kaip inteligentiška asmenybė jaučia dėl to

nesmagumą. Subtilios dvasios žmogui nesmagu reikalauti ir to, kas teisėtai jam priklauso, yra jo nuosavybė. Ir įrašo „Karo meto die-noraščio“ paskutiniuose puslapiuose: *Tik pilietybės jausmas, skaudžiamos šalies piliētės pareiga kovoti už savo teises sulaukė mane nuo to, kad negrįžau namo žodžio neištarusi*⁴. Kovoti už kitų ir už savo teises – respublika laikosi ne tik pilietinių pareigų, bet ir savo teisių jausmu, jų tvirtinimu sąmonėje.

Ir į „Varpą“ Bitė įsijungė kaip publicistė respublikonė, pirmoji jos korespondencija 1890 metų (prieš 120 metų) dešimtame numeryje: „Isz Panevėžio“ Gabrielos vardu. Beveik penkiasdešimt metų, iki 1938-ųjų, buvo veikli publicistė. Bitės publicistikos centrą galima apibendrinti vienu ankstyvųjų rašytojos pasisakymų – „Pro domo sua“ (lot. „savo reikalu, apie savo namus, apie save“). Šio pasisakymo pradžia – dėl sąskambio su šiandiena, priduriant, kad jei nėra sąskambio, niekas neskamba, nei muzika, nei kalba, nei žmogus susitinka su žmogum, nei praeitis su dabartim. Tad Bitės mintis iš 1898 metų: *Kiekvieni metai, galima sakyti, kiekviena diena didina skaitlių lietuvių, apleidžiančių tėvynę, bėgančių nuo sunkių gyvenimo sąlygų savo krašte, nuo menko uždarbio*.

Nekalbu aš čion apie tamsius sodiečius, kurie neturėjo, kas jiems išaiškintų jų pareigas, kurių gyvenimo idealas negalėjo kilti aukščiau skanaus valgio, bet kalbu apie mūsų mokslo vyrus, teip vadinamus inteligentus. Inteligentas pagal XX amžiaus pradžios prasmį žodyną, prie kurio radimosi Bitė yra žymiai prisidėjusi, yra susipratęs žmogus, pareigos, sąžinės, sąmoningų pasirinkimų žmogus.

Vincui Kudirkai mirus, nutilus jo „Tėvynės varpams“, kaip tik Bitė ryžosi pratęsti jų tradiciją – pirma „Pasišnekėjimais“, o kiek vėliau ir „Pasikalbėjimais“. *Netekę to rašytojo, to didžiausio mūsų karžygio ir kankantinio, turime mėginti nors dalelę jo darbų atlikti* – toks buvo jos ryžto motyvas. Įspūdinga pirmojo „Pasišnekėjimo“

⁴ PETKEVIČAITĖ-BITĖ, išnaša 1, p. 803.

pradžia – neįtikėtino tiems laikams atvirumo, kylančio iš savo asmens vertės, iš moters orumo. Kreipinys į skaitytojus: *Žinok visų pirma, juog esu moterė*⁵. Pasiremiam, neslepian ironijos, dar VI a. įvykusio katalikų konsiliumo, kuriame, tiesa, tik vieno balso persvara, buvo nuspręsta *juog ir moterys turi dūšių lygiai su vyrais, kas maždaug turi reikšti (bent pagal mane), juog visi esame lygūs žmonės*. Iš šitos minties, persmelktos filosofinės ironijos, išsitiesia takas į moteriškosios savivokos, savivertės formavimą; šiandien jau turėdami moterų aukščiausiuose valstybės postuose, mes skiname vaisius ir nuo Bitės atkakliai puoselėto lyčių lygybės medžio. Prisistatydama skaitytojams, ieškodama kontakto, Bitė savo atvirumu provokuoja atvirumą. Negana, kad moteris. *Antra kaltė dar baisesnė <...> Esu senmergė (Horrendum!)*. Atvirai, truputį ironiškai, provokatyviai, bet ir oriai apie save pasisakius, imama kalbėti tvirtu, apsisprendusio, tautiškai, pilietišškai susipratusio žmogaus balsu, sutelktu į bendruomenę, į bendro darbo reikalingumą ir svarbą. Branginkime, kad radome darbą jau pradėtą, junkimės į jį, juskime, kad labiausiai mums trūksta *reališko darbo*, trūksta kultūros darbininkų, organizuotumo.

Savo „Pasikalbėjimais“ Bitė davė Lietuvai dialogo filosofijos, tuo pat metu jau užsimezgiusios Europoje, praktinius pradmenis, meistriškai įvedinėjo pokalbius, kreipinius, išmoningai naudojosi retorikos galimybėmis. Žinojo, kas yra įsiklausymas į balsus, girdėjo juos ir jais rėmėsi. Plėtė tautos akiratį kalbėdama apie čekų nacionalinį atgimimą, vengrus, armėnus. *Res publica*, viešasis reikalas, kuriuo gyva publicistika, Gabrielės Petkevičaitės-Bitės yra žymiai pastūmėtas į priekį, pelnytai turime ją statyti greta Vinco Kudirkos.

„Pasikalbėjimai“ rodo, iš ko atsirado poreikis rašyti „Karo meto dienoraštį“, duoda ir galimybę teisingai suprasti Bitės grožinę kūrybą: „Krislai“ yra lyg antroji šaka, labiau apibendrinta, daugiau

⁵ PETKEVIČAITĖ-BITĖ, išnaša 3, p. 57.

vietos skiriant vaizdui, jo išplėtojimui iki siužeto. Dažname „Pasikalbėjime“ pasirodo apleisti, skurdo graužiami vaikai, kūdikiai, kuriuos Bitė mato ir kaip namų gydytoja, kaip felčerė (yra ir Felčerės slapyvarde pasirašytos publicistikos), bandanti padėti, išgelbėti. „Dievui atkišus“, „Homo sapiens“ išauginti iš šių patirties situacijų. „Vilkiene“ – iš vargo grūdinamos, teisingai gyvenančios moters pagerbimo, suteikiant jai teisingą moralinį atpildą. Ji yra teisi, netgi šio pasaulio teisuolė, nes našta, kuri, jūroje nuskendus vyrui žvejui, teko jai vienai, neša iš paskutiniųjų, išsilaikydama, neprarasdama garbės. Žmogus, kuris pats išsilaiko sunkiausiomis aplinkybėmis, išlaiko savo vaikus, yra orus, savivertis. Visuomenė turi suvokti tokių savo žmonių vertingumą. „Žemaitė“ – lyg koks pirminis antropologinis tyrimas: kaip atsiranda žmogaus orumas, kaip sunkų gyvenimą ir kaip pareigą gimtajai žemei ant savo pečių pakelia moteris. Kaip pilietiškumas randasi iš pačių šaknų.

Romanas „Ad astra“ pirminiais impulsais galėjo kilti iš noro sukurti savo alter ego, motyvuojant rūstų asmeninės laimės atsisakymą, pasiaukojimą, darbo savo tautai, savo visuomenei sąmoningą pasirinkimą. Tarsi priminė skaitytojams, kad ir tos, kurios nuėjo to laiko moterims neįprastais viešojo visuomenės darbo keliais, buvo jaunos, turėjo karštas širdis, išgyveno ir savo jausmų dramas. *Ad astra! Ad astra!* – nepaneigiamo dvasinio imperatyvo intonacija, kurią pasiekia muzika, daina, kilusi iš artimumo žmogaus sielai, – taip, kildama į aukščiausią savo būseną, mylėdama ir meilės atsidėdama, alsią vasaros naktį dainuoja Elzė Kęsgailytė, 1863 metų sukilimo dalyvio, tremtinio, dukra. Dainuoja liūdnąjį savamokslį Jovarą, jo „Ko liūdi, berželi, ko liūdi?“, kurį ir Sofija Kymantaitė-Čiurlionienė, jau kitos kartos moteris, jauna, graži modernybės dvelksmą juntanti, bet netrukus didžiausią gyvenimo dramą patirsianti, priskyrė prie tikrų poezijos vaikų.

Ieškodama lietuvių tautos kaip atskiros žmonijos vieneto būdingųjų savybių, Bitė manė, kad į pirmą vietą rašytina kantrybė, bet

suvokiant ir jos dvejybiskumą. Lietuvių tauta kenčia *apsikentusi ir ten, kur kantrybė ją iškelia, kaip ir nežemišku gražumu jai kaktą apvainikuodama, bet kenčia ir ten, kur aklas pataikavimas didžiūnams šventvagiškomis rankomis darko ir plėšia jai brangiausį turtą...*

Kas tautai gali būti brangesnis už jos prigimtą kalbą?.. Juk tai išdas, kurio nė vagis neišvogs, nė nuožmiausia valdžia neišplėš. Tai kiekvienos tautos stipriausia pilis (*twierdza*), jokių priešų neįveikiama, kol turi tikrus apgynėjus. Iš kur rasti tiems apgynėjams, kad jie budintų kantriai kenčiančius, savo kalbos viešumoje vis labiau netenkančius lietuvių? Reikia eiti Apšvietos ideologijos pramintu taku. Reikia žmones išsiauklėti, išsiauginti. Ištraukti iš skurdo gabiuosius, pirmiausia juos pamatyti, pastebėti, neapsirikti. Neišleisti, neprarasti. Suteikti globą, paramą, išugdyti jų sąmonėje pareigą tokiu pat būdu remti kitus. Sutiksime, kad Bitė turėjo unikalų nuojautą – jos paskatintų, priglobtų, iškeltų, palydėtų, paremtų žmonių eilė didelė; jie galėtų būti surašyti didžiuosiuose Bitės pilietybės dokumentuose. Pirmasis ar vienas pirmųjų – Kazys Ulianskis, mokėsis dailės Varšuvoje, paskui Krokuvoje, grįžęs į Panevėžį, dirbęs bažnyčiose, sukūręs altorių. Gal ir paskutinis – skulptorius Bernardas Bučas. Vaikai, jos vaikai, ne šiaip globotiniai.

1894 m. Bitė ėmėsi itin sudėtingos organizacinės veiklos – kartu su Jadvyga Juškyte įsteigė „Žiburėlio“ draugiją besimokančiai jaunuomenei šelpti; sušelpė ir Žemaitę, kurią vertino ir mylėjo, kad ši galėtų nusipirkti popieriaus. Visada žinojo, kad kiekviena pradžia sunki, kad kantrybė, ta dvipusė vertybė, būtina kiekvienam darbui.

Po Mikalojaus Konstantino Čiurlionio mirties labiausiai Bitės iniciatyva buvo įsteigta Čiurlionio kuopa, kurios tikslas buvo supirkti menininko kūrinius, kad jie liktų Lietuvai, jos nuosavybė. Viename iš kuopos aktų-atsišaukimų surašė kainas, kad galima būtų orientuotis, kiek pinigų reikia surinkti: „Rex“ – 2000 rublių... Labai aukšto dvasinio sąmoningumo pakopa: organizuotis svarbiam

veiksmui, pagrįstam supratimu, kad Čiurlionis – Lietuvos turtas, kad negalima leisti, kad jis būtų išblaškytas. Kas galėjo atsitikti, jei Čiurlionio kuopa (ne tik ji viena) laiku nebūtų pradėjusi veiklos.

Gabrielė Petkevičaitė-Bitė priklauso lietuvių tautos mokytojų garbingai eilei. Mokytoja ir tiesiogine prasme, ilgai mokytojavusi Panevėžyje, turinčiame itin turtingą aukštosios mokytojų tradiciją, ir labiau apibendrinta, kai kalbame apie tautos, visuomenės autoritetus. Autoritetų klasę, auditoriją sudaro tauta, bendruomenė, visuomenė, kai rūpinamasi žmonių ugdymu, dorinimu, švietimu, kai ieškoma kelių į žmoniškesnį gyvenimą. Kai sugebama veikti vien autoritetu, ta paslaptinga galia, kuri iškyla iš žmogaus, bet auga, tvirtėja kitų palaikoma, pripažįstama.

Pagal ankstyvą sąmoningumą, pagal savo pareigos tautai, visuomenei, kultūrai, valstybei suvokimą, pagal pilietiškumo lygmenį Bitė galima lyginti su Vincu Kudirka, Povilu Višinskiu, su Juozu Tumu-Vaižgantu – rašytojais, kuriems dera lotyniškas apibūdinimas – *publicus*. Ypatingi XIX ir XX amžių lemtingos sankirtos išugdyti žmonės, kuriems lietuviško žodžio, lietuvių kultūros ideologija buvo ir jų pačių asmeninė ideologija. Mąstydami apie Gabrielę Petkevičaitę-Bitę, susitinkame su aukšta sąmone, su didelėmis intelektualinės veiklos galimybėmis, su asmeninės ideologijos poveikiu, veiksmingumu. Vinco Kudirkos *labora* ji suvokė kaip moralinę pareigą, kaip etinį principą. Pagal šio principo vykdymą Bitė mūsų kultūroje yra tarp pirmųjų. Greta Motiejaus Valančiaus, Petro Vileišio, Vinco Kudirkos, Felicijos Bortkevičienės, Vaižganto, Mykolo Krupavičiaus...

Asmenybės išlikimą tautoje, jos kultūroje ir sąmonėje lemia visuomeniniai įsipareigojimai ir prigimtinis kūrybingumas. Bitės asmens ryškumas, daugiaklodiškumas yra pirminis, teikia spalvų ir kūrybai. Bitė rašė publicistiką ir grožinius kūrinius, apsakymus, apysakas. Bet ir publicistikos, ir grožinių kūrinių, ir „Karo meto dienoraščio“ problemikos ratas yra iš esmės tas pats: gyvenimas,

kurį neužtenka gyventi, reikia ginti, šviesinti, reikia padėti silpniesiems, reikia įsipareigoti idealams. „Karo meto dienoraštyje“ išsakytas pagrindinis Bitės principas, esminė moralinė nuostata: *Žiūrėk į kiekvieno žmogaus širdį ir stenkis joje glūdinčius perlus surasti ir aikštėn iškelti*. Liko jam ištikima.

Nors ir būdama nestiprios sveikatos, dažnai sirgdama, Bitė sulaukė ilgo amžiaus, mirė 1943 metais, siaučiant karui, Panevėžyje, savo nameliuose. Atvejis, kai stipri dvasia, valingumas padeda įveikti negalias, ilgai išlikti kūrybinga.

Panevėžys priklauso daugiaprasmiui *Isos slėniui* – pagal Czesławą Miłoszą. Nevėžio slėniui, juodžemio, stiprios žemės, stiprių, šakningų žmonių gyvenimo vietai. Tokia pat bajoriškos kultūros tradicija jungia Bitę ir Miłoszą, netgi dienoraštiškumas, kuriuo išreiškiamas ir ypatingas gyvenimo, prigimtos vietos branginimas, siekis išsaugoti autentiškas jo akimirkas, patiriamas sąmonės. Bitė, bajoriškos prigimties, nuosekliai kėlė ir Lietuvos kaip tėvynės pasirinkimo klausimą.

Panevėžys ir Panevėžio rajonas, Nevėžio gyvybinės ir kultūrinės arterijos žemės, turi daug vardų, kurie yra verti nuolatinio kartojimo. Bet Gabrielė Petkevičaitė-Bitė lieka svarbiausia – išsišakojusi, išsisėjusi Panevėžio krašto žemėse, vietose. Smilgiai, su savo dviejų šimtų metų senumo mokykla, Puziniškis, netikėta sala miškuose, mažas dvarelis – tradicinė Lietuvai kultūros vieta. Džiaugsmas, kad Puziniškis atgavo gyvybę, kad saugi yra senoji spinta – vienas iš kelių tos vietos, to gyvenimo daiktų. Kūryboje ir daiktuose slypi tikroji žmogaus istorija. Kad dėmesio Joniškėlyje susilaukė Gabrielės tėvas Jonas Leonas Petkevičius, gydytojų filantropų tradicijos kūrėjas ir tęsėjas. Memorialinis Bitės butas sename mediniame name, kurių nedaug belikę modernėjančiame, vis labiau dominuojantį komercinį vaizdą įgyjančiame Panevėžyje. Galime didžiuotis Panevėžio inteligentais (gydytojais, mokytojais, bibliotekininkais, tarnautojais), kurie sugebėjo pilietiškai susitelkti

namelių globai; prasminga, kad tarp „Karo meto dienoraščio“, išleisto Panevėžyje, rėmėjų įrašyta unikali Panevėžio miesto asociacija „Bitės namai“. „Bitės namų“ asociacijos nariai yra piliečiai pagal Bitės supratimą. Lietuvos piliečiai iš Panevėžio, ginantys rašytojos, kartu ir savo teises.

Žmogų augina kultūra, kuri pati auga iš žmogaus, iš jo sąmonės, sielos. Kultūros istorijoje yra laikotarpių, kai itin aiškiai matoma, kaip kultūra, augdama iš žmogaus, ir žmogų kelia, stiprina, sutelkia kilnesniems veiksams. XIX ir XX a. sankirta, intensyvusis Gabrielės Petkevičaitės laikas, yra laikas atviromis šaknimis. Ten daug kas matoma. Ir tai, kad kultūra neatsiejama nuo kilnumo.

Taip, Bitė buvo kilnios prigimties. Jai buvo įgimta ko nors atsisakyti kito labui, prisiimti ir našta, kurią buvo sunku pakelti; jos biografijos faktai kilnumą liudija nuo pat pradžios iki pabaigos. Klystume kilnumo ieškodami ir gyvenimo smulkmenose, kasdienybėje. Visko yra kiekviename gyvenime. Smulkmenos gali žmogų susmulkinti, bet smulkmenos, nors ir reikšmingos, negali nulemti gyvenimo vertinimo. Ypač žmogaus, kuriam yra lemti ir aukštieji gyvenimo lygmenys. Bitei, Gabrielei Petkevičaitėi, aukštieji gyvenimo lygmenys priklausė ir iš prigimties (įgimti įvairiapusiai gabumai, plati jų amplitudė – nuo matematikos iki literatūros, jautri širdis, ieškanti prasmės), ir iš visuomenės įpareigojimų, kurie buvo teikiami jai iš tikėjimo ir pasitikėjimo. Buvo aukštai, bet tuo pat metu ir žemai, jungdama, derindama skirtingus žmogaus gyvenimo lygius, klodus, intencijas, taip pat privatumą ir viešumą.

Kultūros galėjimą veikti, taip pat ir jos kilnumą, lemia ne tik tai, kas sukurta, padaryta, pastatyta, parašyta, bet ir žmonės, kuriuos, praėjus bent šimtmečiui nuo jų gimimo, mes imame suvokti kaip žmogiškosios substancijos kūrinius. Gabrielė Petkevičaitė-Bitė neabejotinai priklauso žmogiškumo fenomenams. Niekas, kas vertinga, nesukuriama lengvai. Ir Bitė buvo grūdinta itin

sunkiomis sąlygomis, kurias ji visada sugebėjo pakreipti kilnumui, kūrybai, įsipareigojimams. Lemia ne sąlygos, lemia sąmonės reakcija į sąlygas.

Mes dar nesame pakankamai suvokę asmenybės svarbos kultūroje ir visuomenėje. Mūsų humanistika, taip pat ir mokyklinė humanistika, dar neišnaudojo galimybių, kurias teikia išskirtinių asmenybių įdomumas, asmenybinio turinio reikšmingumas, sąmonės aukštumas. To, ką vadiname biografija, svarbumas. Biografija yra asmens tekstas. Ne tik duotis, bet ir kūrinys. Nedaug galinčių ištarti taip, kaip ištare Bitė: *Vis tik turėjau gražų gyvenimą, kurio neatstotų man joks dailės veikalas.*

Rengimasis Gabrielės Petkevičaitės-Bitės 150-osioms gimimo metinėms, jos vardo Panevėžio apskrities viešosios bibliotekos renginiai, savivaldybės dėmesys yra didelis argumentas, kad vis daugiau pirminio kultūros darbo būtų patikėta regionams, skiriant lėšų, teikiant konsultacijas, kitą paramą, jei ji yra reikalinga.

Ar šventė Bitė kada savo gimimo šventę? Taip, „Karo meto dienoraštyje“ liko įrašų. Šventė ne tik gimimo, bet ir vardo dieną, sutaptinę. 1916 m. balandžio 1 (kovo 19 s. k.) d.: *Vakar, vadinasi, buvo mano vardo ir gimimo diena. Tarnaitė ir mokinės (turiu jau dvi, kurios vokiečių kalbos pamokas ima pas mane ir drauge su manimi gyvena) apkašė man kėdę ir kambarį vainikais, nupintais iš bruknių ir eglės šakelių.*

Metų metais tie vainikai buvo mano našlaičių augintinių rankučių pinami... Ar bereikia sakyti, kaip toks priminimas man buvo skaudus?.. Tai vien neužgyjamos ir besėtrijančios žaizdos negailestingas draskymas... Vainikų pynėjos to nesuprato. Vargšės norėjo man įtikti, malonumą padaryti, pasigerinti...

Ne žodžiais, tik karštomis ašaromis teįstengiau joms dėkoti... Suprato mano sielvartą. Bučiuodamos mane prašė:

– Kantrybės... kantrybės...

Jų jaunos, jautrios širdys atitiko tikrai man reikalingus, gal

kiek ir raminančius pasveikinimo žodžius⁶.

Kantrybės, kantrybės ir mums visiems, dirbantiems, stengiantiems nepraleisti to, ką reikia atsiminti, kantrybės, tikintis oresnio gyvenimo, kad būtų mažiau našlaičių, mažiau apleistumo. Gal Bitė sakė tiesą, gal kantrybė yra mūsų tautos bruožas? Kantrūs sulaukia savo valandos. Tegu Gabrielės Petkevičaitės-Bitės, kantriosios, oriosios, garbingosios Lietuvos pilietės iš Panevėžio, vardas lieka įrašytas ir sąmonėje tų, kurie gyvens po mūsų.

Lithuanian Citizen from Panevėžys

Viktorija Daujotytė

Abstract

The article concentrates on Gabrielė Petkevičaitė-Bitė's personality, focusing on her public activities, her works, her attitudes and views. The material is based on the works: „Karo meto dienoraštis“ (The Wartime Diary), „Krislai“ (Motes), „Pasikalbėjimai“ (Conversations). Among different spheres of activities one can notice the same links, which arise from G. Petkevičaitė-Bitė's conscious choices, self-determination, inseparable from the Lithuanian political and cultural movement at the end of the 19th century, from the ideology of Vincas Kudirka and „Varpas“ (The Bell). Particular emphasis is laid on Bitė's public spirit, republican constants. The higher level of personality is inseparable from the everyday one, from the ability to take care of others, the weaker ones. Bitė's primary citizenship

⁶ PETKEVIČAITĖ-BITĖ, išnaša 1, p. 454.

comes from home, from commitment to those who are the closest. Only from the primary basis of relationship with other people, man can rise and become a member of the highest structures of society. Gabrielė Petkevičaitė-Bitė is an example of such coherence.

Gabrielės Petkevičaitės-Bitės užrašyta tautosaka lietuvių etnologijos kontekste

Lionė Lapinskienė

Panevėžio Mykolo Karkos pagrindinė mokykla
Dariaus ir Girėno g. 26, LT-37320, Panevėžys

Lietuvių katalikų mokslo akademija
Pilies g. 8, LT-01123, Vilnius
El. paštas: l.lapinskiene@gmail.com

Juozas Jasaitis, kalbėdamas apie įvairiapusę Gabrielės Petkevičaitės-Bitės veiklą, pastebėjo, kad tarp daugelio darbų bei rūpesčių ji rado laiko ir tautosakai rinkti¹. Tad kyla klausimai: kodėl darbščioji moteris to ėmėsi ir kokie buvo šios veiklos rezultatai? Ieškoti atsakymų skatina ir kitas minėto Bitės biografo teiginys, kad ji mokslinę „Rusijos Geografijos draugiją“ Bitė įstojo 1902 m. *tarpininkaujant S. Baltramaičiui ir reikalinga etnografinė medžiaga paremiant P. Višinskiui*². Tad ar tikrai taip buvo? Atsakyti į pastaruosius klausimus ir yra šio straipsnio tikslas.

Pirmiausia atkreiptinas dėmesys, kad per paskutinį dešimtmetį pasirodžiusiuose kai kuriuose informaciniuose leidiniuose G. Petkevičaitė-Bitė dažniausiai pristatoma kaip prozininkė, dramaturgė, kritikė, publicistė³, kitur dar pridėdama, kad ji yra švietėja ir visuomenės veikėja⁴ arba pavadinama tik rašytoja ir visuomenės veikėja⁵. Tiesa, Gintarė Bernotienė pačiame straipsnyje pamini, kad be kitų veiklos sričių, Bitė rinko ir *skelbė etnografinę medžiagą* ir kad ji *1902 įstojo į Peterburgo geografų draugiją*⁶. Matyt, autorė remiasi J. Jasaičio tokiu šios draugijos įvardijimu⁷. Vis dėlto šiandien pastarasis teiginys reikalauja patikslinimo, kadangi žinoma, jog XIX a. pab.–XX a. pr. itin veikli ir pasaulio mokslininkams gerai žinoma organizacija buvo 1845 m. Peterburge įkurta „Rusijos geografų draugija“⁸. Kituose

¹ JASAITIS, Juozas. *Gabrielė Petkevičaitė-Bitė*. Vilnius: Vaga, 1972, p. 73.

² JASAITIS, išnaša 1, p. 74.

³ SALDŽIŪNAS, Kęstutis. Petkevičaitė-Bitė Gabrielė. Iš *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001, p. 380.

⁴ BERNOTIENĖ, Gintarė. Petkevičaitė-Bitė Gabrielė. Iš *Literatūros enciklopedija mokyklai*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2011, p. 297.

⁵ Petkevičaitė-Bitė Gabrielė. Iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2010, t. 18, p. 80.

⁶ BERNOTIENĖ, išnaša 4, p. 297.

⁷ JASAITIS, išnaša 1, p. 74.

⁸ TAMULEVIČIENĖ, Eglė. Rusijos geografų draugijos Šiaurės vakarų krašto skyrius. Iš *Iš mokslų istorijos Lietuvoje*: Mokslo draugijos Lietuvoje. Vilnius: Mokslas, 1979, t. 4, p. 32.

šaltiniuose, matyt, dėl galimų kelių vertimo iš rusų į lietuvių kalbą variantų, ji vadinama „Rusijos Geografijos draugija“⁹ arba „Rusų geografijos draugija“¹⁰. Šiuo atveju svarbu suvokti, kad ji veikė ne atskirame mieste, o visos šalies mastu. Taigi Bitė priklausė ne eilinei, bet pakankamai autoritetingai mokslinei draugijai, savo sudėtyje turėjusiai kelis skyrius. Vienas aktyviau dirbusiųjų – profesorius Vladimiro Lamanskio vadovautas Etnografijos skyrius.

Minėtas mokslininkas prie šio skyriaus XIX a. pabaigoje įkūrė Lietuvių – latvių komisiją, kurios nariai, be kitų, turėjo ir tikslą rinkti etnografijos medžiagą. Vienas aktyviausių narių buvo tuometinis Peterburgo universiteto privatdocentas ir šio miesto Mokslų Akademijos bibliotekininkas Eduardas Volteris. Kaip teigia Arnoldas Piročkinas, jis apie 1894–1895 m. pakvietė bendradarbiauti Joną Jablonskį¹¹. Šis tais pačiais metais draugijos moksliniame tęstiniame žurnale „Živaja starina“ („Живая старина“) išspausdino pirmą savo straipsnį ir susipažino su prof. Vladimiru Lamanskiu. 1896-ųjų gegužės 8 d., gavęs Eduardo Volterio ir Fiodoro Istomino rekomendacijas, Jablonskis priimtas tikruoju „Rusijos Imperatoriškosios Geografijos draugijos nariu“ ir dar tais pačiais metais apdovanotas sidabro medaliu¹².

G. Petkevičaitės-Bitės gyvenime XIX a. paskutinio dešimtmečio pati pradžia buvo reikšminga ir kaip pažinties su Jablonskių šeima laikas. Tą paliudija pakankamai argumentuotos Bronislavos Kerbelytės¹³ ir Arnoldo Piročkino¹⁴ įžvalgos. Po metų kitų pats

⁹ PIROČKINAS, Arnoldas. *Prie bendrinės kalbos ištakų*: Jono Jablonskio gyvenimas ir darbai 1864–1904 m. Vilnius: Mokslas, 1977, p. 87–90.

¹⁰ KERBELYTĖ, Bronislava. Lietuvių rašytojai XIX a. – XX a. pradžios tautosakos rinkimo sąjūdyje. Iš *Lietuvių rašytojų surinktos pasakos ir sakmės*. Vilnius: Vaga, 1981, p. 20.

¹¹ PIROČKINAS, išnaša 9, p. 88–89.

¹² PIROČKINAS, išnaša 9, p. 90.

¹³ KERBELYTĖ, išnaša 10, p. 21.

¹⁴ PIROČKINAS, išnaša 9, p. 120.

Jonas Jablonskis, būdamas pripažintas „Rusijos Geografijos draugijos“ narys ir tvirtai pasiryžęs dirbti lietuvių kalbos išsaugojimo ir mokslinio tyrimo baruose, į šį darbą kreipė ir savo bendraminčius. Viena tokių ir buvo Bitė. Šį teiginį pagrindžia faktas, kad į 1894 m. išleistą rinkinį „Mūsų pasakos“ Jablonskis įdėjo ir 3 Palangoje 1891 m. Bitės užrašytas paties suredaguotas pasakas¹⁵. Tad Jablonskio įtaka Bitei pradedant domėtis lietuvių tautosaka, kaip lietuvių kalbos liaudiška atmaina, yra neabejotina. Todėl ir į Bronislavos Kerbelytės netiesioginį klausimą *nežinia, kas paskatino G. Petkevičaitę užrašinėti tautosaką*¹⁶, manytume, atsakymas jau yra surastas – pirmiausia tai buvo kalbininkas Jonas Jablonskis. Tačiau nuo 1896 m. pradžios jo padėtis pasikeitė, nes už lietuviybės idėjų propagavimą Mintaujos gimnazijoje jis carinės valdžios įsakymu buvo iškeltas gyventi ir dirbti į Revelį. Ten jis išbuvo iki 1901 m. Tad dėl nemažo atstumo tapo sunkiau susisiekti su Lietuvoje likusiais inteligentais, tarp jų – ir su Bite. Antra, galbūt ir pats Jablonskis privengė tokių kontaktų dėl savo saugumo. Taip kuriam laikui, galima sakyti, prigeso Bitės ir Jablonskių šeimos bendravimas.

Knygoje „Lietuvių rašytojų surinktos pasakos ir sakmės“ teigiama, jog Bitė *pirmiausia susidomėjo pasakomis, o vėliau daugiausia rinko burtus, prietarus, liaudies medicinos žinias*¹⁷. Tad vėl galima kelti klausimą, kodėl ji susidomėjo smulkiosios tautosakos rinkimu? Ir ne bet kokios, o gamtos tematika.

Šiuo atveju beveik neabejotina, jog Bitę užrašinėti tokią smulkiąją tautosaką galėjo paskatinti Povilas Višinskis¹⁸, 1894–1898 m.

¹⁵ SAUKA, Leonardas. Tikėjimų, burtų ir prietarų pasaulis. Iš *Jono Basanavičiaus tautosakos biblioteka*: Juodoji knyga. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004, t. 12, p. 9.; KERBELYTĖ, išnaša 10, p. 21.

¹⁶ KERBELYTĖ, išnaša 10, p. 21.

¹⁷ KERBELYTĖ, išnaša 10, p. 22.

¹⁸ P. Višinskis, baigęs Šiaulių gimnaziją, 1894 m. vasarą su draugu Vincu Kalniečiu keliavo po Šiaurės Lietuvą ir Joniškėlyje susipažino su Petkevičių šeima.

BUTĖNAS, Julius. *Povilas Višinskis*. Kaunas: Egalda, 1997, p. 12–13.

studijavęs Gamtos fakultete Peterburgo universitete¹⁹, o 1898 m. vasarą praleidęs Joniškėlyje pas Petkevičius. Mat 1893–1901 m. (iki gruodžio mėn.) Bitė gyveno Joniškėlyje ir, talkindama tėvui daktarui Jonui Leonui Petkevičiui, dirbo vaistinėje²⁰.

Pasak Bronislavos Kerbelytės, Povilas Višinskis, 1896–1897 m. vasaromis, rinkdamas medžiagą konkursiniam darbui „Antropologinė žemaičių charakteristika“, kartu kaupė ir būrimus, liaudies tikėjimus, papročius ir kt. smulkiosios tautosakos pavyzdžius²¹. Vadinas, kuo pats domėjosi, to imtis skatino ir Bitė. O pirmieji jos smulkiosios tautosakos užrašymai ir yra pažymėti 1897 ir 1898 m. Kad tą ji darė skatinama Višinskio, leistų spėti dar vienas sutapimas. 1898 m. sausio 5–12 d. Bitė susipažino su Žemaite, kuri, to paties Povilėlio raginama, taip pat turėjo užrašiusi šį tą iš smulkiosios tautosakos²².

Tad tikėtina, kad ir Bitės²³ publikacijos „Panevėžio apskrities lietuvių oro spėjimai, prietarai“ (1901 m.) ir „Mėnulio vaidmuo Panevėžio apskrities lietuviams skirstant darbus“ (1902 m.) „Rusijos Geografijos draugijos“ žurnale „Živaja starina“ parengtos būtent skatinant ir tarpininkaujant Povilui Višinskiui (bet ne jam remiant sava medžiaga). 1902 m. balandžio 30 d. jam adresuotame laiške Bitė rašė, kad iš „Rusijos geografijos draugijos“ nario bendradarbio Silvestro Baltramaičio gavusi žinią, jog minėto žurnalo redaktorius prof. V. Lamanskis patvirtino faktą apie būsimą jos priėmimą į „Rusų Geografijos draugijos“ narius. Beje, paskutinio XIX a. dešimtmečio ir XX a. pradžios laikotarpiu šiai draugijai priklausė jau keli lietuvių inteligentai. Tai Augustinas Janulaitis, Silvestras

¹⁹ BŪTĖNAS, išnaša 18, p. 62.

²⁰ JASAITIS, Juozas. G. Petkevičaitės gyvenimo ir kūrybos kronika. Iš PETKEVIČAITĖ-BITĖ, G. *Raštai: Laiškai*. Vilnius: Vaga, 1968, t. 6, p. 15, 17.

²¹ KERBELYTĖ, išnaša 10, p. 18.

²² KERBELYTĖ, išnaša 10, p. 18.

²³ Nuo 1901 m. gruodžio mėn. Bitė jau buvo sugrįžusi gyventi į Puziniškį.

JASAITIS, išnaša 20, p. 17.

Baltramaitis, Jonas Jablonskis, Povilas Višinskis ir kt. Atrodo, kad tarp jų G. Petkevičaitė-Bitė ar nebus buvusi vienintelė lietuvė moteris, už surinktą vertingą tautosakos medžiagą 1902 m. pelniusi garbingą to meto apdovanojimą – sidabro medalį ir buvusi priimta tikrąja „Rusijos geografų draugijos“ nare.

Kitas svarbus asmuo G. Petkevičaitės-Bitės, kaip tautosakos rinkėjos, darbe buvo Jonas Basanavičius. Jų tuometinius ryšius apibūdino Vytautas Baliūnas teigdamas, kad jie *susirašinėjo tautosakos rinkimo, Mokslo Draugijos ir kitais klausimais, J. Basanavičius viešėjo pas ją Puziniškyje*²⁴. Faktas, kad Bitės surinktą teminę smulkiąją tautosaką 1901 ir 1902 m. išspausdino tuo metu prestižinis Peterburge ėjęs tęstinis mokslinis žurnalas „Živaja starina“, tikrai turėjo būti žinomas ir Jonui Basanavičiui, kuris ir pats propagavo ir organizavo įvairių žanrų tautosakos rinkimą. Kaip žinome, Bitė visada sugebėdavo imtis bet kokios veiklos, kuri koku nors aspektu atrodė esanti svarbi ir naudinga lietuvių tautai.

Būdama apsiskaičiusi ir bendraudama su daugeliu žymiausių XIX a. pab. – XX a. pr. inteligentų, Bitė turėjo būti girdėjusi apie 1899–1900 m. Amerikos ir Mažosios Lietuvos lietuviškoje spaudoje paskelbtą Jono Basanavičiaus kvietimą rinkti pasakas, kurių keli rinkiniai greit ir buvo išleisti²⁵. Lygiai kaip ir apie jo 1902 m. „Varpe“ (juk pati jame bendradarbiavo) išspausdintą straipsnį „Ar nereikalinga mums etnografiška draugystė?“ Jame be raginimo kuo skubiau rinkti ir užrašinėti lietuvių tautosakos palikimą, pateiktas ir orientacinis planelis, į ką būtų galima atkreipti dėmesį. Kaip svarbus, ketvirtu numeriu įrašytas *rinkimas senoviškos „žynystės“ liekanų, burtų, „niektikėjų“, apžadėjimų*,

²⁴ BALIŪNAS, Vytautas. Gabrielės Petkevičaitės-Bitės pėdsakai Panevėžio gimnazijoje. Iš *Gabrielė Petkevičaitė-Bitė Lietuvos kultūros kontekste*: konferencijos medžiaga. Panevėžys: Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka, 2010, p. 91.

²⁵ *Knygduaris.lt – Jono Basanavičiaus tautosakinio palikimo tinklapis* [žiūrėta 2011 m. kovo 9 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.baltai.lt/?p=185>>.

*tautiškos vaistininkystės ir t. t.*²⁶.

Matyt, tikėdamasi, kad kada bus išspausdinti ir jos surinkti pavyzdžiai, Bitė tęsė prieš gerą dešimtmetį pradėtą darbą. Tokio-
mis aplinkybėmis 1903 m. spalio 21 d. laiške Jonui Basanavičiui iš
Puziniškio ji rašė siunčianti *šiek tiek surinktų burtų* ir kartu guodėsi,
kad jai sunku *juos sutvarkyti, neturint jokio Folkloro po ranka*²⁷. Todėl
prašė pranešti, ar ji juos gerai suskirstė. Ten pat dar užsiminė, kad
pasakų *irgi galima būtų pas mus rinkti, tik aš tuo užsiimti neišsiga-
liu. Burtus užrašyti lengviau, ne tiek laiko užima – o to maža teturiu.
Burtai visi rinkti Panevėžio pavieta, kurs yra iš kitur užrašytas, tai
ir pažymėtas. Verta dėmesio ir Bitės užuomina apie Folklorą. Kas
turėta galvoje jo pasigendant? Panašu, kad kalba ėjo apie dalykiškai
parengtą programą, kurios lietuvių kalba tuo metu dar neturėta.*

Bitės atsiųstų burtų susisteminimą Basanavičius įvertino
teigiamai ir netgi pagyrė²⁸. Iš to laiško matyti, kad tuo metu jis
bendravo ir su kitais smulkiosios tautosakos rinkėjais ketindamas
išleisti atskirą rinkinį. Tad ir Bitę paragino toliau tęsti pradėtą
darbą. Ir ji į tai reagavo. 1903 m. gruodžio 26 d. laiške rašė: *vėl
siunčiu saujelę burtų. Jeigu tik turėsiu laiko, netrukus daugiau per-
rašysiu iš savo rinkinio...*²⁹. Tai buvo *visokie niektikėjimai* apie liau-
dies mediciną. 1904 m. sausio 27 d., siųsdama trečią kartą burtų,
rašė, kad ji pati nuo mažens jų yra daug prisiklausiusi iš žmonių,
todėl kai kuriuos užrašiusi *gyvai iš žmonių lūpų*, o kai kuriuos – iš
savo atminties arba *tėvelio, kurs <...> daugybę jų yra girdėjęs ir su
jais kovojęs*³⁰. Tad Bitė smulkiąją tautosaką rinko iš jai pačiai gerai
pažįstamos gyvenamosios aplinkos ir šis faktas didino jos darbo

²⁶ BASANAČIUS, Jonas. Ar nereikalinga mums etnografiška draugystė? Iš BASANAČIUS, Jonas. *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Vaga, 1970, p. 716.

²⁷ PETKEVIČAITĖ-BITĖ, Gabrielė. Raštai: Laiškai. Vilnius: Vaga, 1968, t. 6, p. 71.

²⁸ JASAITIS, J. [Nuoroda į: BASANAČIUS, J. *Laiškas Bitei iš Varnos 1903 10 27*]. Iš PETKEVIČAITĖ-BITĖ, G. *Raštai: Laiškai*. Vilnius: Vaga, 1968, t. 6, p. 71.

²⁹ PETKEVIČAITĖ-BITĖ, išnaša 27, p. 72.

³⁰ PETKEVIČAITĖ-BITĖ, išnaša 27, p. 73.

vertę. Dažnai tautosakos rinkėjai susidurdavo su problema, kad su nepažįstamais, atvykusiais į vieną ar kitą kaimą užrašinėti kalbos turtų, vietiniai gyventojai nesileisdavo į kalbas. Bitei tokios problemos nebuvo ir netgi nereikėjo didelių pastangų. *Truput arčiau susipažinti su kokia bobele, ir kiekviena su noru tuomet dalijasi savo prityrimais ir žiniomis...*³¹ – taip ji džiaugėsi Basanavičiui. O būdama logiškai ir analitiškai mąstanti, Bitė gebėjo pastebėti ir atskirų kaimų gyventojų mąstysenos savitumą ir teminių burtų paplitimą: *viename sodžiuje daugiau numano apie gydymą, kitame apie raganas, giltines, vilktakius ir t. t. Pavadinimas ligų visur beveik tas pats, tik gydymas smarkiai skiriasi*³².

Pasak Leonardo Saukos, iš viso Bitė iki 1905 m. Jonui Basanavičiui pateikė 384 vienetus smulkiosios tautosakos pavyzdžių. Apie 50 pavyzdžių ji gavo iš Žemaitės³³. Galima versija, kad, per keletą metų, nors jau buvo atgauta lietuviška spauda lotyniškais rašmenimis ir 1907 m. įsikūrusi „Lietuvių mokslo draugija“, Bitė nesulaukė Jono Basanavičiaus laiškuose žadėto parengiamo burtų ir tikėjimų tomo. Todėl surinktą „Medžiagą lietuvių liaudies medicinai“ 1911 m. ji ir nusiuntė išspausdinti tam pačiam žurnalui – „Živaja starina“.

Kalbant apie G. Petkevičaitės-Bitės surinktą smulkiąją tautosaką, svarbu pastebėti, kad jos užrašymai buvo autentiški, nebeletrizuoti ir svarbūs kaip ar tik ne pirmosios lietuviškos moters už Lietuvos ribų išspausdintos publikacijos apie mūsų krašto dvasinį palikimą XIX a. pab.–XX a. pr.³⁴.

2004 m. Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas išleido 12-ąjį „Jono Basanavičiaus bibliotekos“ tomą, pavadintą „Juodoji

³¹ PETKEVIČAITĖ-BITĖ, išnaša 27, p. 80.

³² PETKEVIČAITĖ-BITĖ, išnaša 27, p. 80.

³³ SAUKA, išnaša 15, p. 429.

³⁴ LAPINSKIENĖ, Lionė. „Kas tautai gali būti brangesnio už jos prigimtą kalbą?“ [Gabrielei Petkevičaitėi-Bitei – 140]. *Gimtas žodis*, 2001, nr. 3, p. 29–31.

knyga“. Tai yra iš įvairių užrašinėtojų sukaupta medžiaga apie lietuvių tikėjimus, burtus, prietarus ir liaudies mediciną³⁵. Daugiausia jų – apie 1100 vienetų – buvo pateikęs tautosakininkas Matas Slančiauskas. G. Petkevičaitės-Bitės rinkinys šioje knygoje pagal dydį yra antras. Tad galėtume teigti, kad, kartu sudėję šių dviejų užrašinėtojų nuveiktą triūsą, turime savitą ir mokslui vertingą, dar iki XX a. pradžios gyvavusį senosios Žiemgalos teritorijoje gyvenusių žmonių dvasinio paveldo paminklą.

Prie tautosakos temos, tik šįkart jau kaip auklėjamojo metodo, G. Petkevičaitė-Bitė trumpai sugrįžo ir vėliau, kai ji jau gyveno Panevėžyje. Teresė Bukauskienė, kalbėdama apie Bitę, kaip pedagogę, rašė, kad jai visą laiką rūpėjo mokinių užimtumas³⁶. Siekdama šio tikslo ir kartu palaikydama jau XX a. trečiame dešimtmetyje visoje Lietuvoje plačiai išpopuliarėjusį krašto pažinimo ir tautotyros sąjūdį, 1925 m. Bitė 26-ame „Panevėžio balso“ numeryje išspausdino straipsnį „Mūsų senovė“. Rodydama asmeninį pavyzdį, jame *pateikė kelis pačios užrašytus padavimus iš gimtųjų Puziniškio apylinkių*³⁷ ir paragino moksleivius vasarą pasidomėti savo gyvenamosios aplinkos praeitimi, pakalbinti senus žmones ir kruopščiai užrašyti išgirstos tautosakos pavyzdžius.

Taigi matome, kad G. Petkevičaitė-Bitė kelis savo gyvenimo dešimtmečius prasmingai darbavosi ir lietuvių tautosakos rinkimo srityje.

Išvados:

1. G. Petkevičaitė-Bitė XIX a. pabaigoje domėtis pasakojamąja lietuvių tautosaka ir ją pradėti rinkti paskatino Jonas Jablonskis.
2. Povilas Višinskis turėjo įtakos Bitei pradedant užrašinėti

³⁵ Knygdvaris, išnaša 25.

³⁶ BUKAUSKIENĖ, Teresė. *Pedagogė Gabrielė Petkevičaitė-Bitė*. Vilnius: Mokslas, 1988, p. 23.

³⁷ LAPINSKIENĖ, Lionė. Gabrielė Petkevičaitė-Bitė ir Petras Būtėnas. Iš *Gabrielė Petkevičaitė-Bitė Lietuvos kultūros kontekste*: konferencijos medžiaga. Panevėžys: Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka, 2010, p. 147.

tikėjimus gamtos tema. Jis galėjo tarpininkauti, kad jos surinkta medžiaga 1901 ir 1902 m. būtų išspausdinta „Rusijos geografijos draugijos“ žurnale „Živaja starina“.

3. Tautosakos užrašinėjimas – bendras Žemaitės ir Bitės pomėgis ir noras būti naudingoms savo tautai.

4. Jono Basanavičiaus ir Bitės bendradarbiavimo rezultatas – burtų ir tikėjimų rinkinys liaudies medicinos tema.

5. Visa Bitės surinkta smulkiosios tautosakos medžiaga yra vertingas, per šimtmečius susiformavęs Joniškėlio, Klovainių, Rozalimo, Titonių, Smilgių, Puziniškio ir kt. kaimyninių vietovių žmonių mąstymo ir gyvenimo būdo bei tikėjimų palikimas, gyvavęs iki XX a. pradžios.

6. Tautosakos rinkimas ir skelbimas – tai dar vienas įvairiapusės veiklos ir plačių Bitės interesų pavyzdys.

Folklore Recorded by Gabrielė Petkevičaitė-Bitė in the Context of Lithuanian Ethnology

Lionė Lapinskiene

Abstract

The purpose of this article is to answer the questions, who encouraged G. Petkevičaitė-Bitė to write down Lithuanian folklore and what was the result of this work.

At the beginning of the last decade of the 19th century, G. Petkevičaitė-Bitė got acquainted with Jonas Jablonskis who encouraged her to start collecting Lithuanian folklore. In the collection „Mūsų pasakos“ (Our Tales) published in 1894, he included 3 fairy

tales edited by himself and written down by G. Petkevičaitė-Bitė in Palanga in 1891.

When she met Povilas Višinskis, who studied in the Faculty of Natural Sciences at the University of St. Petersburg in 1894–1898, she became interested in collecting folklore on the theme of nature. The first items were written down in 1897 and 1898. For the science of ethnology, valuable are the following collections: „Weather Forecasts and Superstitions of Lithuanians in Panevėžys County”, published in the Russian Geographic Society’s journal „Živaja starina” in 1901, and „The Importance of the Moon for Lithuanians of Panevėžys County in Organizing Work” published in 1902. By the end of spring of that year, G. Petkevičaitė-Bitė was admitted as full member of the Russian Geographic Society and awarded a silver medal for presenting valuable material.

G. Petkevičaitė-Bitė also discussed questions of collecting folklore with Jonas Basanavičius. By the year 1905 she had presented to him 384 items of the collected folklore. About 50 examples were received from Žemaitė. It is likely that within several years Jonas Basanavičius did not prepare the volume about magic and beliefs, which he had promised. So in 1911 she sent the collected „Material for the Lithuanian Folk Medicine” to the same journal „Živaja starina”.

It seems that the folklore collected by G. Petkevičaitė-Bitė was the first work about our country’s spiritual heritage at the end of the 19th and the beginning of the 20th century that had been published outside of Lithuania.

In 2004, the Institute of Lithuanian Literature and Folklore issued the 12th volume of the „Jonas Basanavičius Library”, called „Juodoji knyga” (The Black Book). It contains the material accumulated by various authors about the beliefs, magic, superstitions and folk medicine of Lithuanians (about 1100 items from the folklorist Matas Slančiauskas’ records). G. Petkevičaitė-Bitė’s collection ranks second in this book.

— 218 —

vietą trinti gelžiu arba galastuvu, paskui pritverti taboko su rūgštu pienu.

тереть желѣзомъ, либо брускомъ, а затѣмъ прикладывать съѣсъ табаку съ простоквашей. (Юлія Жлмонъ 11. II. 1905 г.).

г) Роль лупы въ народной медицинѣ.

1. Norint pasigydyti nuo dedirvinių, reikia delčioje tepti dedirvinę bevardžių pirštu rasa nuo lango stiklo.

1. Желая вылечить лишай, нужно въ безлунныя ночи втирать четвертымъ пальцемъ росу съ оконныхъ стеколъ. (Она позанимается 1. XI. 1903 г.).

2. I pirtį geriau eiti senųgalyje. Kad jaunas, lengva gauti išbėrimą.

2. Баню лучше всего посѣщать въ послѣднюю четверть, такъ какъ на новолуніе легко получить сыпь. (Магдалена Баіорунасъ 5. XII. 1897 г.).

3. Plaukus vyrai taikina kirpti jauname mėnesyje, tuomet geriau auga.

3. Волосы мужчины стригутъ на новолуніе, лучше растутъ. (Магдалена Баіорунасъ 5. XII. 1897 г.).

4. Naujkaulį reikia apskrieti delčioje nabašninko kaulu, arba bevardžiu pirštu, tad greitai išdilsta.

4. Всякій твердый наростъ на тѣлѣ человѣческомъ надо въ безлунныя ночи обвести кругомъ косточкой мертвеца или безымяннымъ пальцемъ, тогда скоро пропадетъ. (Винцкунене 2. II. 1904 г.).

5. Karpą reikia patepti taipo-pat delčioje vandeniu, lašančiu per lietu nuo vartikšlio, tad išdils.

5. Бородавку надо помочить тоже въ безлунныя ночи водой, которая во время дождя течетъ съ воротъ; тогда она исцеляется. (Винцкунене 2. II. 1904 г.).

6. Galima dar išdildyti karpą, patrynus ją delčioje į akmenį, kur kiaulė pirm trynėsi.

6. Можно еще уничтожить бородавку, потеревъ ее въ безлунныя ночи о камень, о который прежде терлась свинья. (Винцкунене 2. II. 1904 г.).

Г. Петкевичъ.

G. Petkevičaitės-Bitės užrašytų „Žinių apie lietuvių liaudies mediciną“ paskutinis lapas Rusijos Geografijos draugijos žurnale „Živaja starina“ 1911 m.

Pilietinės visuomenės vertybių raiška G. Petkevičaitės-Bitės idėjų ir veiklos lauke XX amžiaus pradžioje

Dr. Rimantas Miknys

Lietuvos istorijos institutas
Kražių g. 5, LT-01108, Vilnius
El. paštas: miknys@istorija.lt

Žinia, kad istorijos faktai, praeitis, savo prasmėmis – kintantys, nes istorinio fakto turinį, jo reikšmes skleidžia vienu ar kitu metu visuomenėje funkcionuojančios vertybės ir principai, kuriems poveikį turi visuomenės interesų kaita. Akivaizdu, kad nūdienos visuomenės interesų dalis kuo toliau tuo dažniau mato, vertinama per laisvo individo-piliečio, lygiaverčių lyčių, pirmiausia moters, vietos ir vaidmens didėjimo visuomeniniame gyvenime prizmę.

Straipsnyje pristatomi Gabrielės Petkevičaitės-Bitės veiksmai ir mintys, kurios radosi, kai moderni Lietuvos visuomenė, kurioje mes gyvename ir kurią išreiškiame, dar tik formavosi, kai dar nebuvo ar ką tik atsirado Lietuvos valstybė, kurios pagalba ši visuomenė galėjo gyventi, kai dar reikėjo aiškintis, kokia ta visuomenė galėjo būti, kokios jos norėta, kaip ji įsivaizduota ir kiek tas įsivaizdavimas išplaukė iš to meto kasdienio gyvenimo, kiek jos atitinka mūsų dienų realijas, kiek ir kaip yra mums aktualios, kokios jos ir kaip atliepia mūsų kasdienybei, susijusiai su pilietinės visuomenės vertybėmis.

Prieš pradėdant apie tai svarstyti reiktų apibrėžti mūsų dabarties pilietinės visuomenės vertybių aktualiją. Pirmučiausia, gal būt trivialiai paklauskime: kas yra pilietinė visuomenė? Štai trumpas ir, manau, taiklus N. Ashfordo apibrėžimas: *Pilietinę visuomenę sudaro visos savarankiškos organizacijos, kokios egzistuoja tarp individo ir valstybės, kaip antai šeima, bažnyčios, sporto ir muzikos klubai ir labdaros bendrijos*¹. Taigi, pilietinė visuomenė yra savotiškas užpildas, savotiškas jungiamasis audinys tarp kiekvieno individo ir valstybės. Pilietinė visuomenė tiesiogiai priklauso nuo

¹ LAHAYNE, Holger. *Kad demokratija stiprėtų*. Prieiga per internetą: <<http://www.lksb.lt/straipsniai/straipsnis-322.htm>>.

individo laisvės. Kiekvienam žmogui reikia laisvės bręsti, kelti tikslus bei juos įgyvendinti, reikia laisvės būti iniciatyviam. Pilietinėje visuomenėje individas yra visų pirma *civis*, pilietis, tai reiškia, ne pavaldinys, prašytojas, bet bendrapilietis, turintis tas pačias teises kaip ir kiti, kartu su kitais kuriantis idėjas, keliantis tikslus, įgyvendinantis projektus ir t. t. Robertas D. Putnamas tvirtina: *Pilietiškumas pilietinėje bendruomenėje reiškia visų lygias teises ir pareigas. Tokia bendruomenė yra susieta horizontalių savitarpio sąryšių ir bendradarbiavimo santykių, o ne vertikalių valdžios ir priklausomybės ryšių. Piliečiai bendrauja kaip lygūs, o ne kaip patronai ir klientai ar kaip valdantieji ir prašantieji*².

Neabejoju, kad tai jau ne kartą mums visiems girdėti ir dar tebegirdimi teiginiai. O tai rodo, kad to dar tebesiekiame, pasiremdami tokiais nuostatomis bandome save konstruoti kaip visuomenę. O kaip jų kontekste galima būtų apibūdinti Gabrielę?

Savo veiksmuose ir mintijime Gabrielė Petkevičaitė-Bitė buvo ne išsišokėlė, o savo laiko žmogus. Laiko, kuriame, pirmiausia, moterų vaidmuo jau buvo labai ženklus. Jų balsas jau buvo girdimas to meto visuomeniniame-politiniame gyvenime. Stebėtis dėl to čia nėra ko, nes XIX a. pirmojoje pusėje Europoje prasidėję plataus masto išsivaduojamieji judėjimai, įtraukę ir iš visas tautas, ir atskiras socialines grupes, nepaliko nuošalyje ir Rusijos imperijos moterų. XIX a. 7 deš. aktyvios socialinių procesų, visuomeninių ir politinių judėjimų dalyvės moterys, suvokdamos savo nelygiavertę padėtį visuomenėje, įsitraukia į visuomenei reikšmingą darbą, siejamą visų pirma su tautiškumo, tautinės kultūros išsaugojimu; vis drąsiau formuluoja specifinius, savo poreikius atitinkančius reikalavimus: siekia išsilavinimo, aktyviau reiškiasi visuomeninėse, kultūrinėse, politinėse sferose³.

² LAHAYNE, išnaša 1.

³ JURĖNIENĖ, V. *Lietuvos moterų judėjimo integralumas tautiniame judėjime*. Prieiga per internetą: <http://www.lsc.vu.lt/assets/leidiniai/indexb508.html?show_content_id=630>.

Vieni iš pirmųjų pradėję laužyti tradicinio požiūrio į moterį rėmus, XIX a. pabaigos Lietuvos tautinio judėjimo lyderiai – varpininkai, rašę apie būtinumą moteris šviesti, kad jos galėtų dalyvauti tautiniame judėjime. Lietuvos, kaip ir Europos moterys pačios siekė mokslo. Apie Lietuvos moterų raštingumą byloja 1897 m. gyventojų surašymo duomenų tvarkytojo L. de Dantiu pastaba: *Kauno gubernijoje lietuvių moterų raštingumas prašoko vyrų: atitinkamai 54,9 ir 51,9 procento. <...> Tai unikalus reiškinys, niekur kitur Rusijos imperijoje nepastebėtas reiškinys, nors dažniausia moterų išsimokslinimas apsiribodavo vien mokėjimu skaityti*⁴. Tai patvirtina ir kiti statistiniai duomenys: 1873 m. valstybinėse pradinėse mokyklose mokėsi tik 575 merginos, o 1900 m. – jau 4313. Valstybinės vidurinės mergaičių mokyklos veikė nuo 1860 m. Vilniuje ir Kaune, o nuo 1896 m. ir Šiauliuose. XX a. pradžioje varpininkai visuomenei toliau įrodinėjo, kad moterims reikia mokytis kaip ir vyrams. Kaip vieną iš priežasčių jie nurodė, kad išsilavinusios jos įsitrauktų į tautinį judėjimą, mat tik nedaugelis jame dalyvavo ir suprato jo reikšmę. *Moterims dabartinės aplinkybės yra palankesnės nei vyrams, nes ne taip ant akių laiko <...>. Tad būtinai reikia rūpintis apšvietimu mūsų dukterų, kad aiškiau suprastų savus dalykus: savo tikėjimą, savo tautą, savo kraštą, savo neprietelius ir būdą kariavimo su jais*. Vienos iš pirmųjų į visuomeninę veiklą ir tautinį judėjimą įsitraukė bajoraitės, baigusios gimnazijas ir įvairius aukštuosius kursus. Nenutautėję Lietuvos bajorai leido į mokslus savo dukras, tačiau išsimokslinusių moterų vis dar buvo nedaug⁵.

Kaip žinome, viena iš tokių bajoraičių ir buvo G. Petkevičaitė-Bitė. Ji mums pirmiausia rašytoja, mokytoja, varpininkė, Lietuvos Steigiamojo Seimo inauguracinio posėdžio pirmininkė, visuomenės veikėja. Aptariamuoju laikotarpiu – viena iš „Žiburėlio“

⁴ JURĖNIENĖ, išnaša 3.

⁵ JURĖNIENĖ, išnaša 3.

šalpos draugijos steigėjų, o tuo būdu ir lietuvių inteligentų rengėja bei auklėtoja-ugdytoja. Jai nekėlė abejonių, jog kaip tradicinės visuomenės – bajoriškos, t. y. tos visuomenės, iš kurios ji buvo kilusi ir kurios esminės vertybės buvo perpratusi, taip ir modernios, funkcionavimo pagrindas – kultūra. Tik šiuo atveju susidedanti iš dviejų sandų: istorinio ir etnografinio, su pastarojo vyravimu, pirmiausia per lietuvių kalbą. Manau, kad pirmiausia kilmė, o po to jos *varpinė* aplinka lėmė Bitės greitą susiorientavimą, jog dirbti vien organinį kultūros darbą neužtenka, o būtina kurti ir aiškinti modernios visuomenės funkcionavimo politinius principus, pagrįstus pilietinėmis vertybėmis. O tai gali padaryti tik inteligentas, kaip tuo metu dažnai įvardijamas – laisvas, savarankiškas, aktyvus žmogus. Taigi jos veikla „Žiburėlyje“, be jokios abejonės, vertintina kaip pagrindų moderniai visuomenei konstravimas. Buvo prabėgę tik trys metai nuo „Varpo“ pasirodymo, kai ji pradėjo šį darbą. Ji ir Jadvyga Juškytė 1893 m. įkūrė visuomeninę, nepartinę neturtingųjų moksleivių šelpimo organizaciją, kuriai „Žiburėlio“ vardą pasiūlė kalbininkas Jonas Jablonskis⁶. *Krikštydami mūsų draugiją „Žiburėliu“, turėjome širdyje viltį, kad tas menkas, silpnomis rankomis sukurtas žiburiukas išsiplės didele šviesa, prie kurios ir visai tautai bus šviesiau*, – rašė jau 1906 metais „Lietuvos ūkininke“ G. Petkevičaitė-Bitė⁷. Siekiantiems mokslo buvo renkamos aukos ir iš jų mokamos pašalpos bei stipendijos. Studentai įsipareigodavo, kad baigę mokslus ir materialiai sustiprėję grąžins gautas pašalpas, kad „Žiburėlis“ galėtų remti kitos kartos jaunimą⁸. Jų darbas iš karto susilaukė to meto lietuvių autoriteto „Varpo“ redaktoriaus Vinco Kudirkos palankaus įvertinimo: *Dvi moteri tyliai, be triukšmo įkuria draugystę „Žiburėlį“ ir trumpame laike suspėja suteikt geroką pašalpą*

⁶ JASAITIS, J. *Gabrielė Petkevičaitė-Bitė*. Vilnius: Vaga, 1972, p. 59.

⁷ PETKEVIČAITĖ-BITĖ, G. „Žiburėlio“ pradžia. *Lietuvos ūkininkas*, 1907, nr. 8, p. 121.

⁸ AUDĖNAS, J. „Žiburėlis“. Iš *Lietuvių enciklopedija*. Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1966, t. 35, p. 269.

įvairiuose reikaluose. Tegu nors viena vyrų kompanija pasigiria su tokiomis pasekmėmis savo triūso! O tikrai „Žiburėlio“ įkurtuvėse nebuvo nei karštų kalbų, nei iškilmingų žodžių ir t. t. Tikiu, kad „Žiburėlis“ niekad neužges – juk Lietuvos vaidilutės moka prilaikyti amžiną ugnį⁹. Vienu metu Puziniškis buvo tapęs „Žiburėlio“ organizacijos posėdžių vieta. Kaip prisimena F. Bortkevičienė, 1903 metais G. Petkevičaitės-Bitės tėvų dvare Puziniškyje vyko „Žiburėlio“ susirinkimas, kuriame ji dalyvavo kartu su Žemaite, P. Višinskiu, T. Goesyte, S. Goesu¹⁰. „Žiburėlio“ veiklos pradžioje iki 1900 m. buvo sušelpta už 3258 rub., daug lėšų buvo gauta iš JAV lietuvių, tačiau dėl pagrindžio sąlygų gavusieji „Žiburėlio“ paramą liko nežinomi. Nevesta nei užrašų, nei narių sąrašų, nei šelpiamųjų moksleivių kultūrininkų pavardžių. Dažnai „Žiburėlio“ nariai ir šelpiamieji studentai buvo užrašomi slapyvardžiais, nes dalis jų buvo ieškomi kaip politiniai nusikaltėliai¹¹. Pažymėtina, kad 1907 m. pašalpoms ir stipendijoms buvo išleista 1403 rubliai, 1912–1913 m. – 1535 rubliai, 1913–1914 m. – 1848 rubliai¹².

Po 1906 m. dauguma „Žiburėlio“ veikloje dalyvavusių moterų ėmė reikštis spaudoje. Ypač aktyvios buvo G. Petkevičaitė, O. Pleirytė-Puidienė, M. Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana, S. Pšibiliauskienė-Lazdynų Pelėda. Pažymėtina, kad „Lietuvos ūkininko“ priedas „Žibutė“, kurį redagavo G. Petkevičaitė, suvaidino svarbų vaidmenį žadinant moterų sąmoningumą, ugdant moters-pilietės poziciją.

Kita vertus, ji ir pati užėmė aktyvią politinę poziciją ir taip dalyvavo konstruojant, aiškinant pilietinės visuomenės principus, įdiegiant tuos principus atitinkančią politinės elgsenos praktiką.

⁹ BŪTĖNAS, J. Labdaros organizatorė. *Savininkas*, 1993, nr. 21, p. 5.

¹⁰ MAŠIOTIENĖ, O. *Moterų politinis ir valstybiniai tautiškas darbas 1907–1937 metais*: [referatas skaitytas Jubil. Moterų suvažiavime Kaune 1937 m. gruodžio 11 d.]. Kaunas, 1938, p. 12.

¹¹ AUDĖNAS, išnaša 8, p. 270.

¹² „Žiburėlio“ apyskaitos už 1907, 1912–1913, 1913–1914 m. [rankraštis]. Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyrius, f. 68–57, p. 1.

Ji stengėsi veikti nepažeidžiant asmens laisvės, suderinant juos su visuomenės reikmėmis, palaikant tos visuomenės funkcionavimo stabilumą. Visa tai išryškėjo jos darbe Lietuvos demokratų partijoje, moterų organizacijose, viešojoje to meto erdvėje. Pavyzdžiui, ji daug prisidėjo, kad Lietuvos (lietuvių) demokratų partijos (LDP) programoje formuluojant lietuvių politinės (pilietinės) tautos tapsmo, Lietuvos valstybingumo koncepciją imta remtis ne tautiniu, o pilietiniu veiksniu, kaip labiausiai atitinkančiu LDP gintus demokratinis principus. Pagal šią koncepciją LDP į besikuriančią lietuvių politinę (pilietinę) tautą įtraukė visus teritorijos gyventojus, nepriklausomai nuo jų etnografinių, kultūrinių, tautinių ir kalbos skirtumų. Bitei rūpėjo tuo metu ne tik lietuvis, bet ir žydas, baltarusis ar lenkas. O ypač jos *kilmės brolis* – sulenkėjęs bajoras, jo vieta modernioje Lietuvos visuomenėje. Neatsitiktinai ji ragino rūpintis *perpus sulenkėjusiais ir surusėjusiais*, bet dar nenutautusiais lietuviais, ypač Rytų Lietuvoje¹³. Pačiai Petkevičaitėi-Bitei bajorija buvo ne lenkiškumo platintojas, bet lietuvių valstiečiams artimas, tos pačios demokratinų pažiūrų inteligentijos kultūrinės globos reikalingas Lietuvos visuomenės sluoksniš¹⁴. Nors dvarininkus, kaip socialinį sluoksnį, Bitės politinė aplinka – LDP vertino tradiciškai¹⁵, o neigiamai – jų tautinę-politinę orientaciją į Lenkiją, tačiau, tai irgi nemažas Gabrielės nuopelnas, pripažino dvarininkų, kaip ir kitų Lietuvos lenkų, pilietines, tautines-kultūrines teises, kartu reikalavo vykdyti pilietines pareigas Lietuvai. „Lietuvos žiniose“ ji 1911 m. rašė: *Mes demokratai. Mūsų siekis – liaudies gerovė. <...> Man atrodo, kad svajoti apie visų jų ištautėjusių „atlenkinimą“ ar „atgudinimą“ – tai be prasmės ir be naudos darbas. <...> Kultūros*

¹³ [PETKEVIČAITĖ, G.] Steigkime Vilniuje mokytojų kursus. *Lietuvos žinios*, 1910 09 11, nr. 72.

¹⁴ G. P. [PETKEVIČAITĖ, G.] Mūsų santykiai su akalicių bajorais. *Lietuvos žinios*, 1914 01 25, nr. 20.

¹⁵ [RUSECKAS, P.] Kunigų, dvarininkų ir valstiečių reikalai. *Lietuvos ūkininkas*, 1907, nr. 37, p. 545; GIRINAITIS, M. [SLEŽEVIČIUS, M.] Mūsų dvarininkai. *Lietuvos ūkininkas*, 1907, nr. 42, p. 621–622.

niekas negali kaip pirštinių per akimirksnį užsimauti. Kultūra – tai ilgų metų uolaus darbo, prityrimo ir galvojimo įgytas turtas. Mūsų šalies gyventojai – per ilgus metus prie visuomenės gyvenimo taip lenkai kaip ir lietuviai (nors kiekvienis iš kitų priežasčių) stato tame gyvenime pirmus žingsnius ir todėl kaip vieni, taip ir kiti stokojant patyrimo suklysta. <...> „kurtumai“ iš dviejų pusių laikui bėgant apdils ir kaskart ramiau abi šalys ims rūpintis bendros tėvynės Lietuvos ir jos liaudies reikalais. Tai sąlyga, be kurios jokio susipratimo tarp Lietuvoj gyvenančių lenkų ir lietuvių būti negali¹⁶. Šiandien, deja, tenka apgailestauti, kad ji nebuvo deramai išgirsta ir didele dalim todėl iki šiol tebeturime Lietuvoje problemišką santykį su Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės unijinio laikotarpio kultūrine tradicija, lenko Lietuvoje ar Lietuvos lenko problemą.

Antra vertus, moters projektuojamuose socialinio vaidmens konstruktuose ji irgi įžvelgė besiformuojančios modernios visuomenės pilietinės brandos veiksnį. Suvokdama, kad pilietinė visuomenė priklauso nuo individo laisvės, Gabrielė Petkevičaitė-Bitė skelbė, jog moterims reikia laisvės bręsti, būti iniciatyvioms, kelti tikslus ir juos įgyvendinti. Neatsitiktinai, traktuodama tuomet dinamiškai besipilėtojusį moterų judėjimą kaip organizuotą laisvės idėjos realizavimo būdą, rašė: *Laisvė, kurios trokštame – tai ne išsiliuosavimas nuo mus užaugusių šiandien priedermių! Tai užsitraukimas dar daug didesnių, tik pildomų sąmoningai! Laisva moterė – tai laisvas žmogus, pats sau įstatymus tveriąs, pats sau duoną užsidirbąs! Šių dienų moterų judėjimas – tai skynimas sau kelio prie laisvės! Žodžio laisvės, darbo laisvės, apie savo likimą lėmimo laisvės!*¹⁷. Ji akcentavo kiekvieno visuomenės individo atsakomybės bei veiksnio būtinybę ir skatino tautietes suvokti: *Neturime dar mes užmiršti ir tos tiesos, jog visokios teisės niekuomet ir niekam jos nebuvo duodamos, bet*

¹⁶ G. P. [PETKEVIČAITĖ, G.] Mūsų pozicija. *Lietuvos žinios*, 1911 06 24, nr. 66.

¹⁷ PETKEVIČAITĖ, G. *Apie moterų klausimą*. Vilnius, 1910, p. 12.

visuomet **imamos**. Todėl jei nebenorime likti, kaip ikšiol buvome, pastumdėlėmis ir nebyliais sutvėrimais, apie kuriuos vien kiti rūpinasi, turime jungties, organizuoties, šviesties ir prirėikus kovoti!¹⁸

Moters pilietiniam suaktyvinimui Bitė dažnai naudojo ne tik aiškinimą, bet ir aštrią kritiką. Todėl ji dažnai aptariamojo laikotarpio moterį smerkė kaip mažai susivokusį, menkai patriotišką, hedonistinį individą: <...> *nepakelia balso, dar neįpratusios viešai kalbėti, bet už tūlą iš jų prataria į susirinkusius puikus tautiškas „kostiumas“, ne rūbai, nes ne namų darbo, aksomo ir atlaso. Toks „kostiumas“ yra iš daug pusių itin brangus mūsų šių dienų lietuvi-tėms. Taria jie teip daug apie tėvynės meilę, senų papročių garbinimą, kad nesykį visai užvaduoja gražias lūpeles ir tuščią širdelę*¹⁹. Petkevičaitė-Bitė, piktindamasi dėl moterų nesąmoningumo, apverktinos jų padėties visuomenėje, pirmiausia kaltino inteligentes: *Kovos laikais už spaudos atgavimą matome mes mūsų moteris lygiai su vyrais įvairiose visuomenės dirvose besidarbuojančias. Atsižymėjo dargi kelios rašytojos. Bet, paėmę jų raštus į rankas, niekur nerandame jokio nurodymo, jokio ženklelio, jog jos supranta, kad šių dienų moterė, kaip ir prieš amžius, yra viena beteisė vergė, viešpatystės įstatymų visur niekinama, skriaudžiama. Nerandame jokio ženklelio, jog mūsų rašytojos supranta, kad moterė, kaip žmogus, turėtų stengtis nusikratyti tų pančių* <...>²⁰. Būtent inteligentes moterų judėjimo lyderė įvardijo kaip potencialiausias pilietinių vertybinių orientacijų skleidėjas ir perspektyviausias viešosios sferos darbuotojas.

Paminėti faktai, pacituotos mintys liudija ar patvirtina, kad Gabrielė Petkevičaitė-Bitė savo veikla ir diskusiniais, publicistiniais pasvarstymais buvo viena iš pagrindinių to meto liberalios orientacijos veikėjų, formavusių nuostatas, jog nepatriarchaliniais saitais

¹⁸ PETKEVIČAITĖ, išnaša 17, p. 12.

¹⁹ PETKEVIČAITĖ-BITĖ, G. *Raštai*: Pasikalbėjimai. Vilnius, 1967, t. 4, p. 76.

²⁰ PETKEVIČAITĖ-BITĖ, išnaša 19, p. 366–367.

surišta šeima, pilietinis individų (ir vyrų, ir moterų) aktyvumas visuomeninėje veikloje skatina lietuvių tautinio atgimimo bei naujos lietuviškos visuomenės raidą. Turint galvoje, kad su Petkevičaitės-Bitės Lietuva tiesiogiai ir dabar save kaip visuomenę tebesiejame, nestebina tai, kad jos gyvenimo faktai, mintys kviečia pamąstyti, kas tuose pačiuose reiškiniuose, procesuose, tebetveriančiuose iki mūsų dienų, liko, pasikeitė ar nepasikeitė, kaip ir kodėl? Kaip tik tai ir paaiškina, kodėl ji, viena iš nedaugelio moterų, įrašyta į mūsų tautos iškiliųjų sąrašą šalia Jono Basanavičiaus, Vinco Kudirkos, Povilo Višinskio, Kazio Griniaus, Antano Smetonos...

Expression of Civil Society Values in the Field of G. Petkevičaitė-Bitė's Ideas and Activities at the Beginning of the 20th Century

Rimantas Miknys

Abstract

The article explains Gabrielė Petkevičaitė-Bitė's ideas and actions emerging in the period when modern Lithuanian society, in which we are living and which we express, was only beginning to shape: what they were like and how they correspond with our daily life, related to the values of civil society.

The facts mentioned and discussed in the article, the ideas quoted testify and confirm the statement, formulated in the historiography, that Gabrielė Petkevičaitė-Bitė in her activities and public discussions was one of the main liberally orientated activists of

that time, who was forming the attitudes that families, not tied by patriarchal bonds, and individuals (men as well as women) taking part in public activities fostered Lithuanian national revival and development of the new Lithuanian society. Bearing in mind that we continue identifying ourselves, as society, with Petkevičaitė-Bitė's Lithuania, it is noticed that facts of her life, her ideas call us to consider what in the same phenomena, processes, lasting until now, has remained, what has changed or has not changed, how and why? It is stated that namely this is the reason, why she, one of the few women, is included in the list of the most prominent people of the Lithuanian nation, next to Jonas Basanavičius, Vincas Kudirka, Povilas Višinskis, Kazys Grinius, Antanas Smetona and others.

Paroda

Gabrielė Petkevičaitė-Bitė: laikas ir žmonės

rašytojos, pedagogės, visuomenininkės
150-osioms gimimo metinėms

Katalogas

VIDA MIKELEVIČIŪTĖ
parodos kuratorė
vida.mikeleviciute@pavb.lt

ALBINA SALADŪNAITĖ
tekstų autorė
albina.saladunaite@pavb.lt

PANEVĖŽIO APSKRITIES
GABRIELĖS PETKEVIČAITĖS-BITĖS VIEŠOJI BIBLIOTEKA

Respublikos g. 14, LT-35184, Panevėžys

2011 03 18 – 2011 05 06

Paroda skirta pagerbti Gabrielę Petkevičaitę-Bitę bei jos amžininkus – Bitės draugus ir bendražygius. Tai žmonės, kurie dėjo mūsų valstybės pamatus, gydė ir kėlė iš sunkios tamsos gimtąją kalbą, lietuvišką knygą ir žmogų. Bitė savo bendražygius ypač brangino ir gerbė. Citata iš jos raštų, gražiausiai apie tai kalbanti: *Ar šiaip, ar kitaip pažvelgsime į anuos laikus, ar šiokį, ar kitokį anų laikų veikėją atsiminsime – įsitikinsime, kad tai buvo tikri pasi-ryžėliai, kurių dvasia vis smelkėsi aukštyn.*

Parodoje eksponuoti 18 tapybos ir 5 grafikos technika atlikti dailės darbai.

Biblioteka dėkoja darbus parodai maloniai paskolinusioms įstaigoms:

Lietuvos dailės muziejui,
Nacionaliniam M. K. Čiurlionio dailės muziejui,
Vytauto Didžiojo karo muziejui,
Panevėžio kraštotyros muziejui,
Kauno apskrities viešajai bibliotekai,
Joniškėlio Švč. Trejybės bažnyčiai,
Panevėžio Kristaus Karaliaus katedrai.

Jonas Mackevičius
Gabrielė Petkevičaitė-Bitė

1936. Drobė, aliejus. 64x45
Vytauto Didžiojo karo muziejus

Nežinomas dailininkas
Joana Karpytė su broliuku (?)

XIX a. Drobė, aliejus. 150x100
Joniškėlio Švč. Trejybės bažnyčia

Dvarininkų Karpių giminė

Joniškėlis XIX a. pabaigoje buvo nedidelis miestelis, priklausęs stambiems Lietuvos žemvaldžiams dvarininkams Karpiams. Jie valdė Joniškėlį nuo XVII a. ir suteikė šiai vietai savo vardą. Ignato Karpio pageidavimu Joniškėlyje XIX a. įkurta dviklasė mokykla, žemės ūkio mokykla ir ligoninė. Joniškėlio ligoninė – pirmoji ir seniausia universitetinė Lietuvos kaimo ligoninė. Į šią ligoninę, Karpių pakviestas, iš Puziniškio 1865 m. ir atvažiavo dirbti jaunas daktaras Jonas Leonas Petkevičius su žmona Malvina Chodakauskaite-Petkevičiene. Gabrielėi tada buvo ketveri. Su dvarininkų Karpių vaikais Gabrielė augo, brendo, bičiuliavosi. Bičiulystės ryšius ir F. Karpio globą rašytoja jautė ir saugojo visą gyvenimą. Parodoje lankytojus sutiko Karpių vaikų portretai – kvietime per juos matyti amžiną kuriančiąją žmogaus dvasią.

Jonas Mackevičius
Povilo Višinskio portretas

1936. Drobė, aliejus. 64x45
Vytauto Didžiojo karo muziejus

Povilas Višinskis (1875–1906)

Lietuvių rašytojas, spaudos darbuotojas, režisierius, lietuviybės propaguotojas, politinis veikėjas. Mokėsi Šiauliuose ir Peterburge su Gabrielės Petkevičaitės-Bitės broliu Leonu. Buvo artimas rašytojos draugas ir patarėjas. Jis buvo ir Gabrielės Petkevičaitės-Bitės pažinties su Julija Žymantiene-Žemaitė iniciatorius.

Jonas Šileika
Vincas Kudirkos portretas

1932. Drobė, aliejus. 64x45
Vytauto Didžiojo karo muziejus

Vincas Kudirka (1858–1899)

Gydytojas, prozininkas, poetas, publicistas, kritikas, vertėjas, laikraščio „Varpas“ redaktorius, vienas iš lietuvių tautinio sąjūdžio ideologų. Lietuvos Respublikos himno autorius. 1889 m. jaunajai Bitei į rankas patekęs pirmasis „Varpo“ numeris atitiko jos norą atsidėti naudingai veiklai ir sukėlė perversmą sieloje. Ypač didelį poveikį darė „Varpe“ spausdinami Vincas Kudirkos „Tėvynės varpai“. Petkevičaitė ėmė ieškoti ryšių su tautinio judėjimo veikėjais, susipratusiai jaunas inteligentais. Mokiusi vaikus lenkų, vokiečių, rusų kalbomis, ėmė mokyti juos tik lietuvių kalba. Kadangi laikraščiai skundėsi bendradarbių stoka, ėmėsi žurnalistės plunksnos – pradėjo rašyti korespondencijas, versti ir komentuoti užsienio laikraščių straipsnius. Vincas Kudirkos idėjinis ryštas, drąsa, aukojimasis Tėvynei Gabrielei Petkevičaitėi-Bitei visada buvo kelrode žvaigžde.

Jonas Šileika
Žemaitės portretas

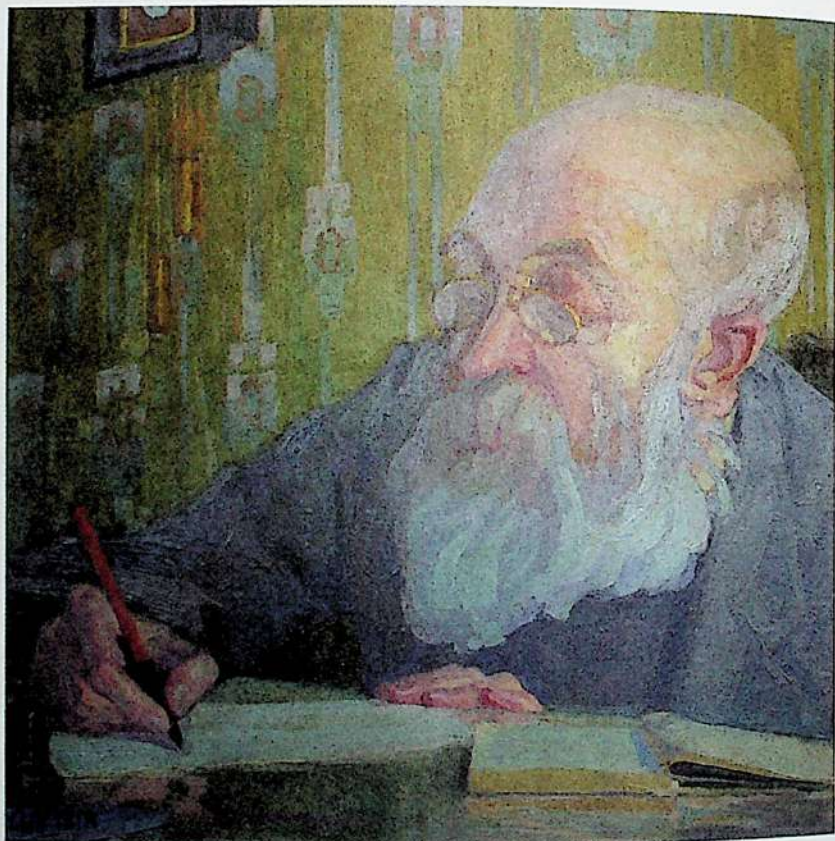
1919. Drobė, aliejus. 91,5x76,4
Lietuvos dailės muziejus

Julija Žymantienė-Žemaitė (1845–1921)

Rašytoja. Susidomėjusi lietuvių nacionaliniu judėjimu, nelegalia spauda, būdama jau virš keturiasdešimties metų, pradėjo rašyti. Tam ją padaršino Povilas Višinskis.

Jis 1894 m. atvežė Gabrielei Petkevičaitėi-Bitei pirmąjį Žemaitės rankraštį

„Piršlybos“. 1898 m. įvyko pirmasis šių dviejų rašytojų susitikimas. Vėliau literatūrinis bendradarbiavimas peraugo ir į asmeninį – judviejų bičiulystę tęsėsi visą likusį gyvenimą.

Adomas Varnas
Jono Jablonskio atvaizdas

1918. Drobė, aliejus. 71x71
Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

Jonas Jablonskis (1860–1930)

Žymiausias lietuvių kalbos gynėjas, puoselėtojas ir normintojas, kalbos vadovėlių autorius, didysis Tėvynės patriotas. Žemaitės slapyvardžio, „Žiburėlio“ draugijos vardo krikštatėvis. Žemaitės ir Gabrielės Petkevičaitės-Bitės raštų redaktorius. Gabrielė Petkevičaitė-Bitė su Jablonskių šeima bičiuliausi ir giminiavosi visą gyvenimą.

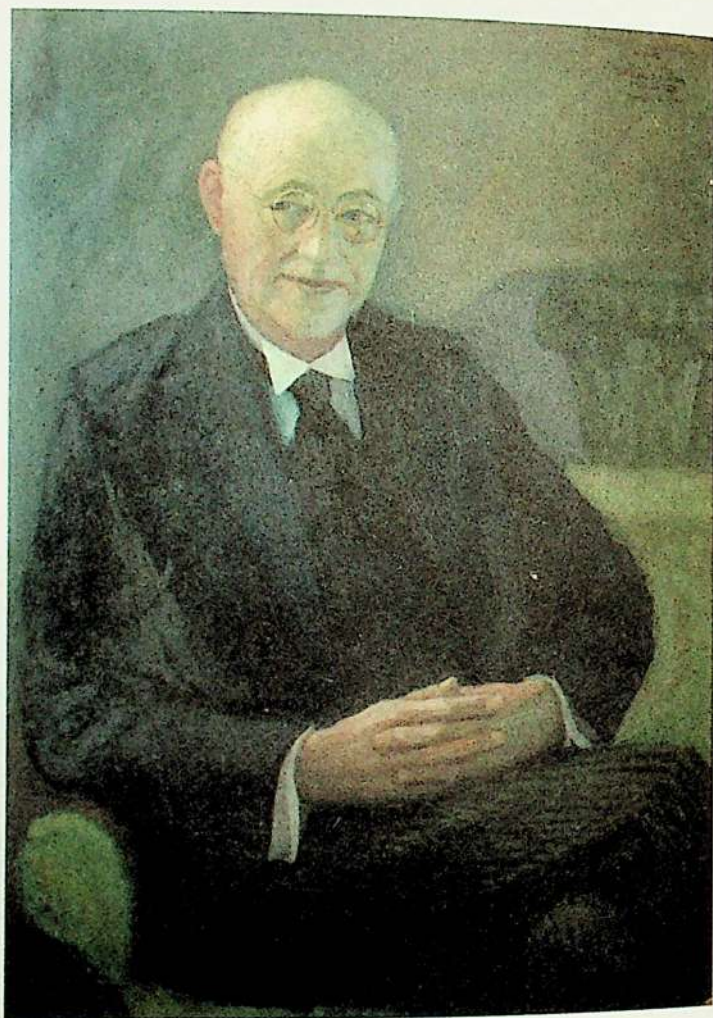

Adomas Galdikas
Jono Basanavičiaus portretas

1924. Drobė, aliejus. 100x75
Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

Jonas Basanavičius (1851–1927)

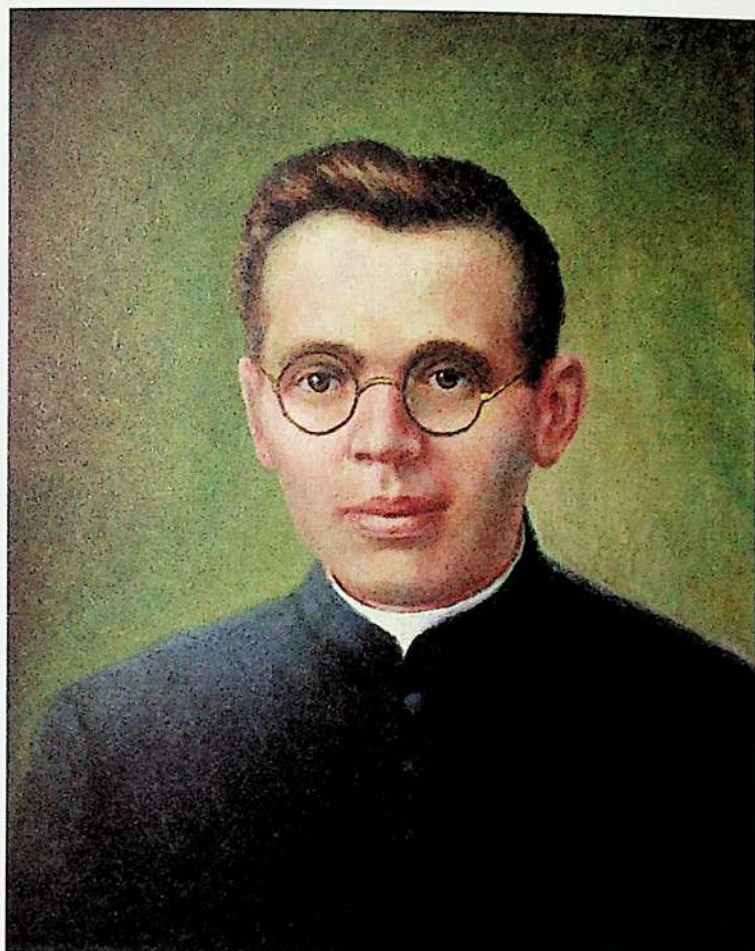
Gydytojas, žymus lietuvių visuomenės ir kultūros veikėjas, vienas iš „Aušros“ steigėjų ir pirmasis jos redaktorius. Visą gyvenimą skyrė lietuvių tautos istorijai, etnografijai, folkloristikai, archeologijai, Lietuvos mokslui. Entuziastingai puoselėjo Lietuvos laisvės idėją. Gabrielė Petkevičaitė-Bitė su juo suartėjo įsitraukusi į folkloristinę veiklą, artimiau susipažino Vilniuje, jį labai gerbė. Jonas Basanavičius lankėsi ir Puziniškyje.

Bernardas Bučas
Julijonas Lindė-Dobilas

1930. Kartonas, aliejus. 68,5x97
Panevėžio kraštotyros muziejus

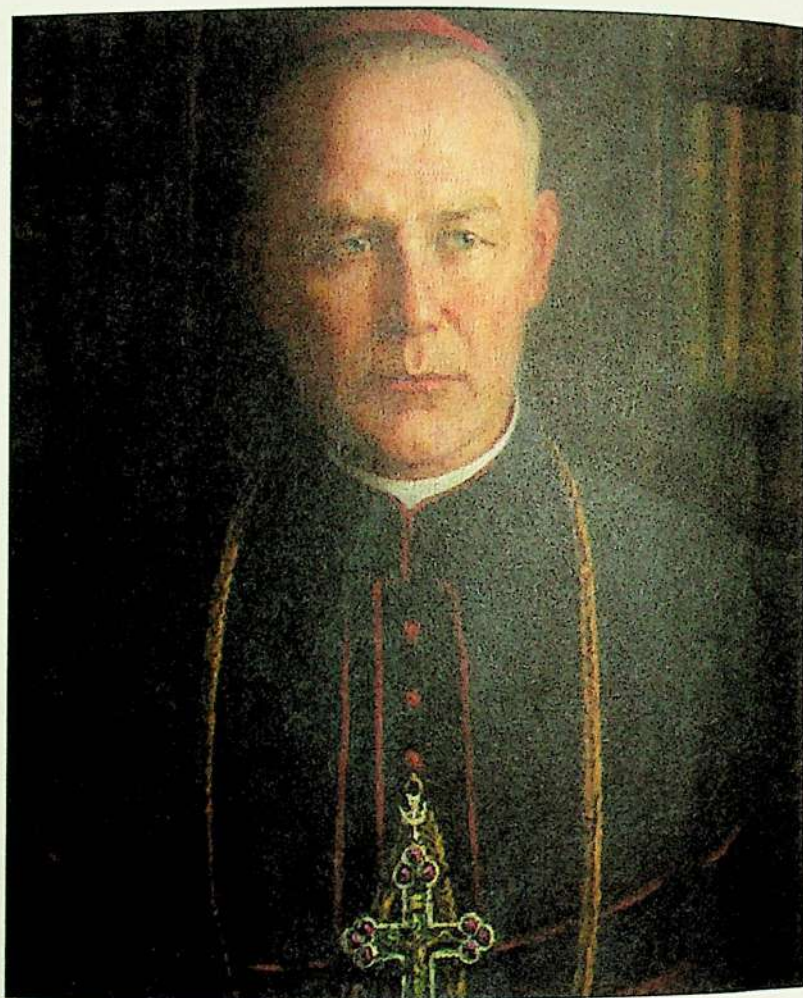
Julijonas Lindė-Dobilas (1872–1934)
Kunigas, pedagogas, rašytojas. Su Gabriele Petkevičaitė-Bite pažįstamas nuo ankstyvos jaunystės. Nuo 1922 m. iki pat savo mirties dirbo Panevėžio gimnazijos lietuvių kalbos mokytoju. Visą gyvenimą su Bite buvo artimi bičiuliai ir bendražygiai. Net ir Amžinybės kalnelyje (Ramygalos gatvės kapinės Panevėžyje) atgulė greta.

Julija Šalkauskienė
Kunigas Alfonsas Lipniūnas

Drobė, aliejus. 46x38
Panevėžio Kristaus Karaliaus katedra

Alfonsas Lipniūnas (1905–1945)
Dievo tarnas, kunigas Alfonsas Lipniūnas, Panevėžio gimnazijoje sutikęs
mokytoją Gabrielę Petkevičaitę-Bitę, visą savo gyvenimą ją prisimindavo kaip
tauriausią asmenybę ir šviesiausią Mokytoją.

J. Janulis (?)

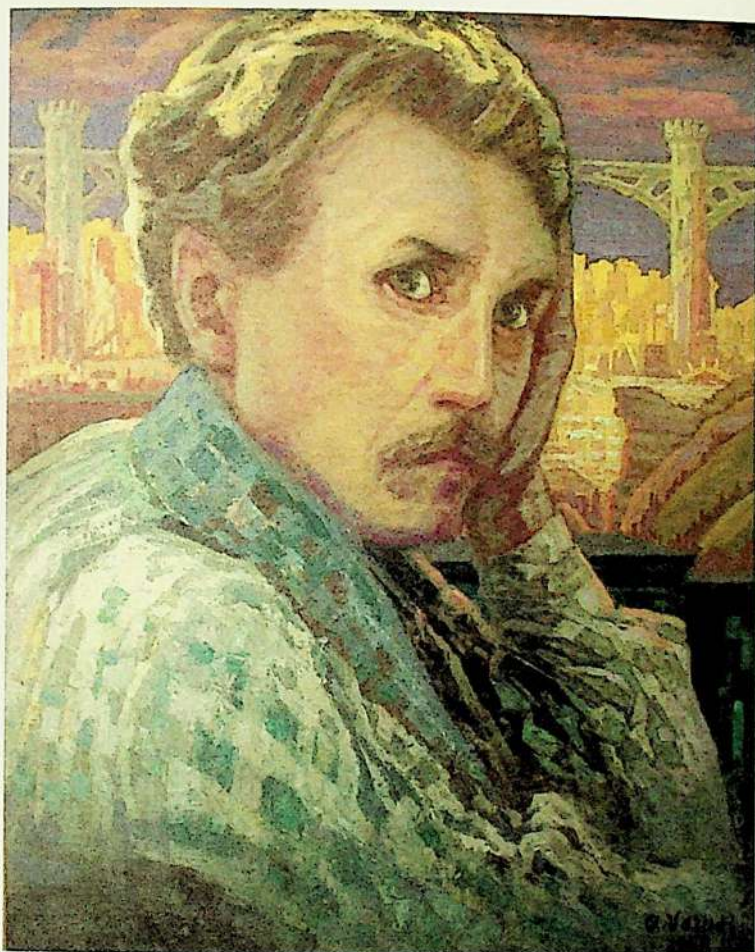
Pirmasis Panevėžio vyskupas Kazimieras Paltarokas

Drobė, aliejus. 60x50

Panevėžio Kristaus Karaliaus katedra

Kazimieras Paltarokas (1875–1958)

Pirmasis Panevėžio vyskupas, profesorius, publicistas, kultūros puoselėtojas, viena ryškiausių asmenybių Lietuvos Bažnyčioje. Su Gabriele Petkevičaitė-Bite ir jos tėvu, daktaru Jonu Leonu Petkevičiumi, pažįstami nuo jaunų dienų – buvo gretimų kaimų kaimynai. Geri pažįstami išliko visą gyvenimą – sekė vienas kito darbus ir kūrybą.

Adomas Varnas
M. K. Čiurlionis

1958. Drobė, aliejus. 93x76,5
Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis (1875–1911)
Didysis mūsų tautos dailininkas ir muzikas. Remtas rašytojos iniciatyva įsteigtos „Žiburėlio“ draugijos. Gabrielė Petkevičaitė-Bitė viena iš pirmųjų Lietuvoje suvokė šio menininko genialumą, rašė apie jo parodą, džiaugėsi galingu jo talentu. Jam mirus, lydėjo j Rasų kapines, sielojosi dėl dailininko darbų likimo, vėliau dalyvavo Lietuvių dailės draugijos M. K. Čiurlionio skyriaus veikloje.

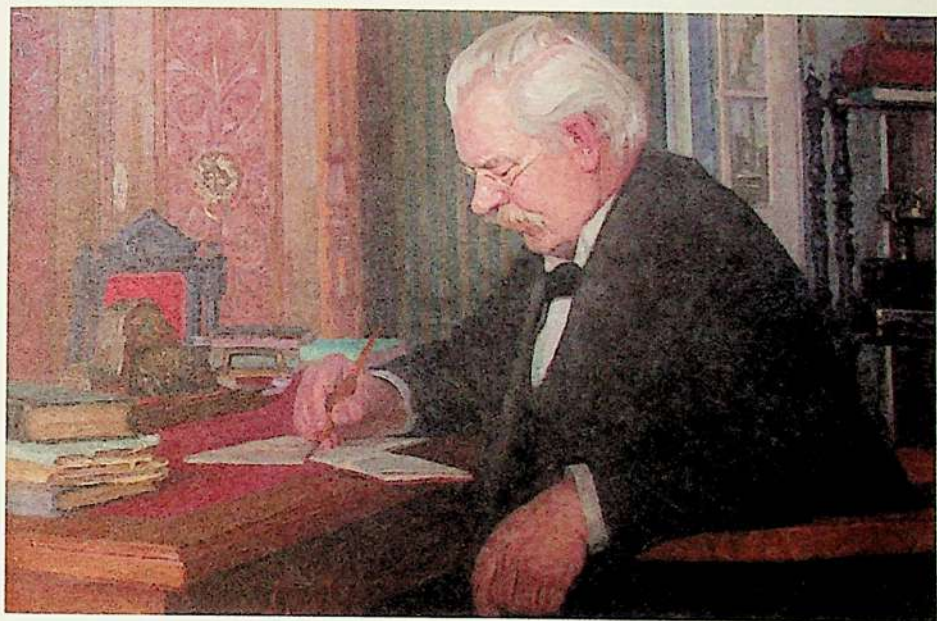

Justinas Vienožinskis
Juozo Tumo-Vaižganto portretas

1931. Drobė, aliejus. 85x73
Vytauto Didžiojo karo muziejus

Juozas Tumas-Vaižgantas (1869–1933)

Lietuvos rašytojas, spaudos darbuotojas, literatūros istorikas, kritikas, visuomenės veikėjas, pedagogas, kunigas. Didysis Lietuvos mylėtojas. Tiek jo gyvenimas, tiek gausybė darbų, tiek jo raštai – tai vienas didelis buvimas savo tautai. Jo bendravimas su Gabriele Petkevičaitė-Bite prasidėjo dar jai mokantis Mintaujoje. Čia visi gyvenantys ar atvažiuojantys „susipratę“ lietuviai spietėsi apie Joną Jablonskį – Mintaujos gimnazijos klasikinių kalbų mokytoją. Juozo Tumo-Vaižganto ir Gabrielės Petkevičaitės-Bitės bičiulystę nutraukė tik žemiškojo kelio baigtis.

Adomas Varnas

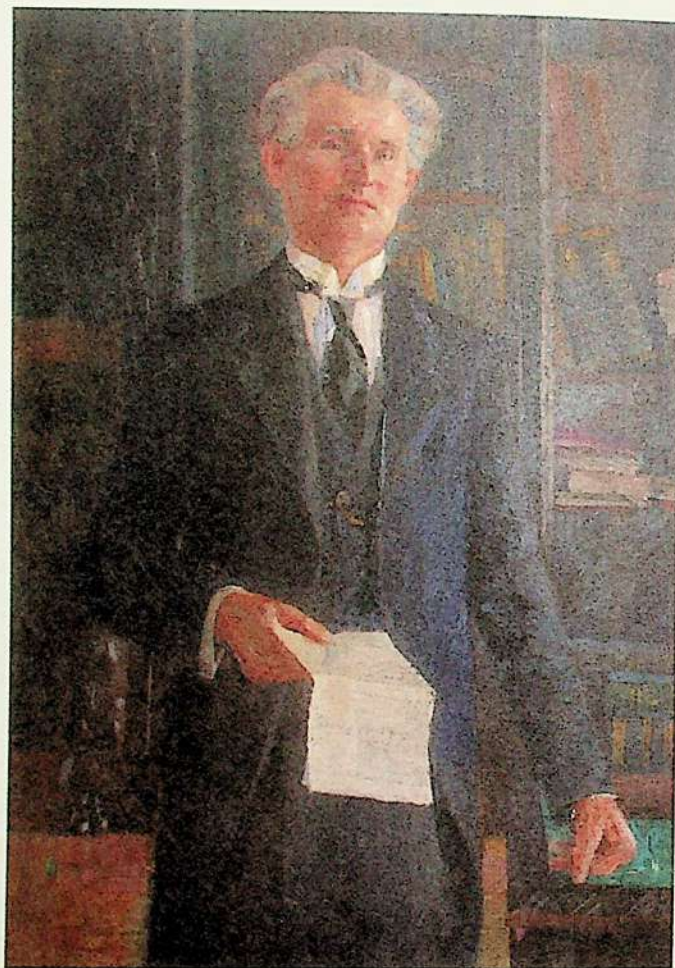
Pranas Mašiotas prie darbo stalo

1920. Drobė, aliejus. 100x150

Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

Pranas Mašiotas (1863–1940)

Pedagogas, rašytojas, vertėjas, lietuvių vaikų literatūros kūrėjas, Lietuvos Švietimo ministras (trumpai). Su Mašiotų šeima Gabrielė Petkevičaitė-Bitė bendravo daugelį savo gyvenimo metų. Pranas Mašiotas rašytojos buvo didžiai gerbiamas ir vertinamas. Jo mintis: *...mokykis tik džiaugtis ir kitiems padėk džiaugtis...* kertiniu gyvenimo teiginiu buvo ir mūsų Bitei.

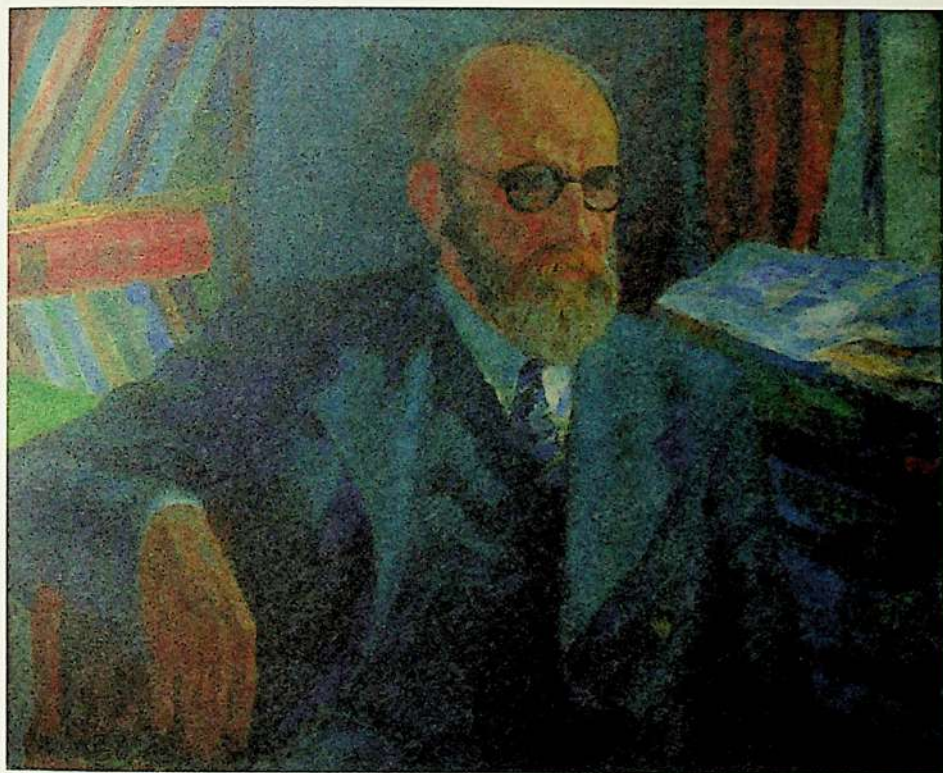

Apolinaras Šimkūnas
Kazio Griniaus portretas

1926. Drobė, aliejus. 121,5x 87
Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

Kazys Grinius (1866–1950)

Gydytojas, žymus publicistas, varpininkas, vienas iš Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos vadovų. I-ojo ir II-ojo Seimo narys, Lietuvos Respublikos Ministras Pirmininkas (1920–1922), trečiasis Lietuvos Respublikos prezidentas (1926). Gabrielė Petkevičaitė-Bitė ir Kazys Grinius – ilgamečiai spaudos bendradarbiai.

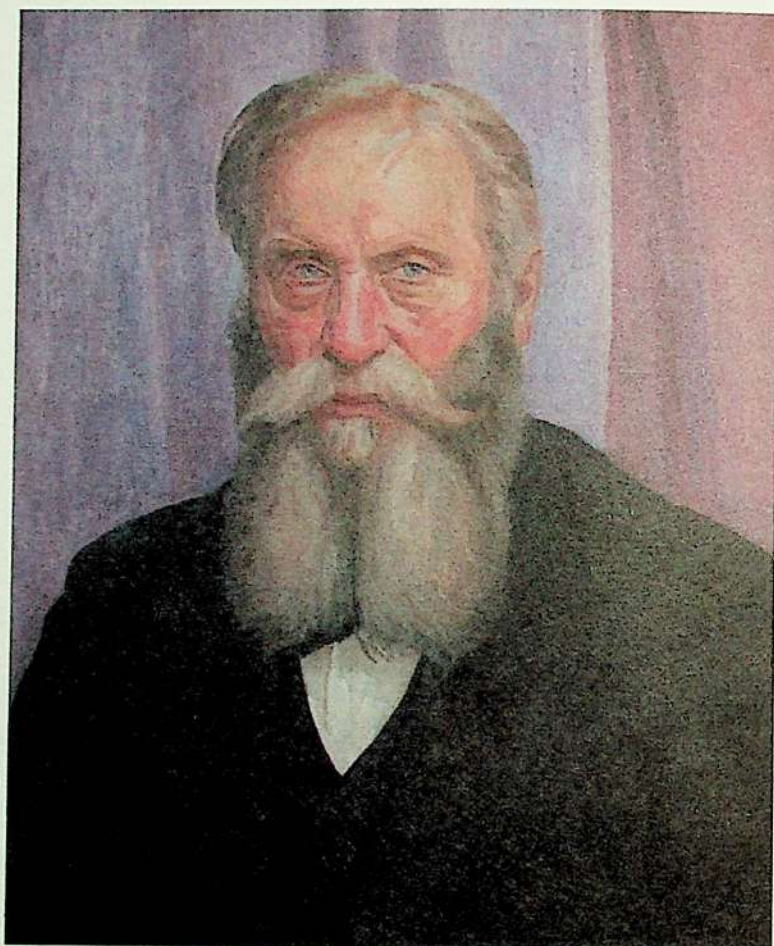
Liudas Truikys
Vaclovas Biržiška

1944. Drobė, aliejus. 90x106

Kauno apskrities viešoji biblioteka

Vaclovas Biržiška (1884–1956)

Visuomenės veikėjas, bibliografas, teisininkas, publicistas, kultūros istorikas, Kongreso bibliotekos Vašingtone garbės konsulas. Nuo 1906 m. įvairiausių leidinių bendradarbis ir redaktorius. Paskelbė daug straipsnių knyginkystės temomis, kurių problematiką padiktavo jo sukaupta patirtis tvarkant Vilniaus ir Šiaulių kultūrinių draugijų bibliotekėles, kaupiant bibliografinę medžiagą Peterburgo viešojoje bibliotekoje. Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, dirbdama „Lietuvos žinių“ redakcijoje, labai gerai vertino jo rengtas spaudos apžvalgas.

Jonas Šileika
Jono Kriaučiūno portretas

1937. Drobė, aliejus. 70x58
Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

Jonas Kriaučiūnas (1864–1941)

Liberalios pakraipos visuomenės veikėjas. Kurį laiką redagavo „Varpą“ ir „Ūkininką“, o įsteigus „Vilniaus žinias“, buvo vienas iš šio laikraščio redakcijos narių. Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, kaip ir daugelis kitų to meto šviesuolių, rašė visiems šioms laikraščiams, vėliau, 1907 m., trumpai dirbo šio laikraščio redakcinėje komisijoje.

Jozef Senyei

Antano Smetonos portretas

1934. Drobė, aliejus. 121x90

Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

Antanas Smetona (1874–1944)

Lietuvos Nepriklausomybės akto signataras, Lietuvos Respublikos prezidentas. Teisininkas, vienas aktyviausių lietuvių tautinio judėjimo dalyvių, įvairiausių lietuviškų laikraščių redaktorius ir bendradarbis, daugelio lietuviškų visuomeninių, kultūros, švietimo organizacijų dalyvis, Lietuvių mokslo ir dailės draugijų narys. Su Gabriele Petkevičaitė-Bite juos suvedė tautos darbai spaudai ir giminystė. Giminystės ryšiais Gabrielė Petkevičaitė-Bitė niekada negrindė judviejų pažinties ir neieškojo įtakingo valstybės vyro užtarimo.

Vladas Eidukevičius
Petro Rimšos portretas

1939. Drobė, aliejus. 60,5x75
Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

Petras Rimša (1881–1961)

Dailininkas, skulptorius, grafikas, giliai suaugęs su XX a. pradžios lietuvių dailės sąjūdžiu ir nacionalinio judėjimo idealais. Vienas iš Lietuvių dailės draugijos steigėjų ir iniciatorių. Pirmasis šią idėją viešai išsakė straipsnyje, išspausdintame „Vilniaus žiniose“ 1906 m. kovo 24 d. Autorius, rašydamas apie bendrąsias tokios draugijos būtinumo prielaidas, numatė ir konkrečią organizacinę formą – parodą, jos struktūrą (tapyba, skulptūra ir tautodailė) ir vietą (Vilniuje, mūsų *sostapilyje*). Gabrielė Petkevičaitė-Bitė labai pritarė ir mielai parėmė šią idėją. Petriui Rimšai rašytojos pažiuros, veikla, straipsniai meno klausimais, buvo gerai pažįstami, darė jam įtaką ir žavėjo.

Chaimas Mejeris Fainšteinas
Sofijos Kymantaitės-Čiurlionienės portretas

1937. Popierius, medžio raižinys. 49,2x35
Lietuvos dailės muziejus

Sofija Kymantaitė-Čiurlionienė (1886–1958)
Lietuvių rašytoja, visuomenės veikėja, literatūros ir meno kritikė, dramaturgė,
poetė, vertėja. Gabrielė Petkevičaitė-Bitė ją pažinojo nuo jos vaikystės, didžiavosi
susipratusia Jogailos universiteto studente lietuve, sekė jos kultūrinę, tautinę,
visuomeninę veiklą, pati ne kartą apie ją rašė, polemizavo.

Vilius Jomantas

Kun. kanauninkas Juozas Tumas Vaižgantas,
Vytauto Didžiojo Universiteto garbės daktaras

Popierius, litografinis spaudinys. 34,5x27
Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

Adomas Varnas

Žemaitė – Julija Žymantienė

1923. Popierius, litografinis spaudinys. 68 x 48
Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

Chaimas Mejeris Fainšteinas

Mykolo Rōmerio portretas

1935. Popierius, medžio ražinys. 49,2x35
Lietuvos dailės muziejus

Mykolas Riomeris (1880–1945)

Teisėtyrininkas, profesorius, universiteto rektorius, Lietuvos konstitucinės teisės mokslo kūrėjas, vienas iš Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo Sąjūdžio ideologų. Kartu su Gabriele Petkevičaitė-Bite nuo 1909 m. dirbo „Žiburėlio“ valdyboje, dažnai susitikdavo Lietuvių dailės, mokslo draugijų bei Vilniaus lietuvių kultūriniuose susibūrimuose, parodose.

Chaimas Mejeris Fainšteinas
Mykolo Biržiškos portretas

1936. Popierius, medžio raižinys. 49,2x35
Lietuvos dailės muziejus

Mykolas Biržiška (1882–1962)

Teisininkas, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras, publicistas, visuomenės veikėjas. Nuo pat jaunystės savo darbus skyrė Lietuvos valstybės kūrimui, įtvirtinimui, jos kultūrai, istorijai, folkloro tyrinėjimams. Pirmuosius darbus apie lietuvių literatūros ir kultūros tyrinėjimus paskelbė 1904 m. lenkų ir rusų spaudoje ir aktyvų spaudos darbą tęsė iki mirties. Su Gabriele Petkevičaitė-Bite jį suvedė darbas Tėvynės labui: buvo „Vilniaus žinių“ bendradarbiai. Darbas šiame laikraštyje ir buvo šių dviejų didžiųjų žmonių vaisingo bendradarbiavimo pradžia.

PANEVŽIO APSKRITIES
GABRIELĖS PETKEVIČAITĖS-BITĖS
VIEŠOJI BIBLIOTEKA

KONFERENCIJŲ MEDŽIAGOS PUBLIKACIJOS

Asmeninė biblioteka – tautos istorinės atminties dalis = Private library – a Part of National Historic Memory: konferencija, parodos, 1998 03 24. Sudarytojai Genovaitė Astrauskienė, Arvydas Karaška. Panevėžys: Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka, 1998. 66 p. Tiražas 200 egz. ISBN 9986-9293-1-8.

Panevėžio krašto asmenvardiniai knygos ženklai = Panevėžys Region Personal Bookplates: parodos katalogas, Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešosios bibliotekos galerija „2-asis aukštas“, 1998 03 24 – 04 14. Sudarytojas Arvydas Karaška. Panevėžys: Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka; Panevėžys: leidybos centras „Panevėžio balsas“, 1998. 24 p. Tiražas 300 egz.

Panevėžio apskrities institucinės bibliotekos = Institutional Libraries of Panevėžys County: konferencija, parodos, 1999 03 25. Sudarytojai Genovaitė Astrauskienė, Arvydas Karaška. Panevėžys: Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka, 2000. 94 p. Tiražas 300 egz. ISBN 9986-9293-4-2.

Panevėžio krašto spauda: leidyba ir sklaida = The Press in Panevėžys Region: Publishing and Dissemination: mokslinė konferencija, parodos, 2000 03 23. Sudarytoja Genovaitė Astrauskienė. Panevėžys: Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka, 2001. 107, [1] p. Tiražas 300 egz. ISBN 9955-450-04-5.

Gabrielė Petkevičaitė-Bitė: laikmetis, žmonės, aplinka = Gabrielė Petkevičaitė-Bitė: Time, People, Environment: mokslinės konferencijos pranešimai, parodos, 2001 03 28. Sudarytoja Genovaitė Astrauskienė. Panevėžys: Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka, 2002. 82, [1] p. Tiražas 200 egz. ISBN 9955-450-23-1.

Panevėžio kultūrinė erdvė ir žmonės: Lietuvos pirmosios nepriklausomybės tarpsnis = The Cultural Space and People of Panevėžys: the Period of the First Independence of Lithuania: mokslinės konferencijos medžiaga, 2002 04 04. Sudarytojas Raimundas Klimavičius. Panevėžys: Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka, 2003. 82, [1] p. Tiražas 200 egz. ISBN 9955-450-44-4.

Lietuviškos spaudos atgavimo šimtmetis: praeities ir dabarties sąsajos = The Centenary of the Restoration of the Lithuanian Press: the Link between the Past and the Present: mokslinės konferencijos medžiaga, 2004 04 21. Sudarytojas Raimundas Klimavičius. Panevėžys: Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka, 2004. 96, [2] p. Literatūros apie Rokiškio knygnešius sąrašas: p. 43–47. Tiražas 200 egz. ISBN 9955-412-79-8.

Rankraštinis paveldas Lietuvos kultūroje ir istorinėje atmintyje = Manuscript Heritage in Lithuanian Culture and Historical Memory: konferencijos medžiaga, 2005 04 20. Sudarytoja Genovaitė Astrauskienė. Panevėžys: Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka; Panevėžys: Amalkeros leidyba, 2006. 144 p. Tiražas 300 egz.. ISBN 9955-659-12-2.

Menininkas ir asmenybė: mokslinės konferencijos, skirtos režisieriaus Juozo Miltinio 100-osioms gimimo metinėms paminėti, medžiaga, 2007 09 21. Sudarytoja Gražina Mareckaitė. Panevėžys: Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka; Vilnius: Versus aureus, 2008. 140 p. Tiražas 600 egz. ISBN 978-9955-34-082.

Panevėžio krašto išeivijos kultūrinis palikimas Lietuvos kultūros paveldo saugyklose – Cultural Legacy of Emigrants from Panevėžys Region at Cultural Heritage Institutions of Lithuania: konferencijos medžiaga, 2008 04 24. Sudarytoja Audronė Palionienė. Panevėžys: Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka; Vilnius: Versus aureus, 2008. 151 p. Tiražas 300 egz. ISBN 978-9955-34-161-1.

Gabrielės Petkevičaitės-Bitės rankraštinis palikimas Lietuvos kultūros paveldo saugyklose – Gabrielė Petkevičaitė-Bitė's Manuscript Heritage Preserved at Cultural Heritage Institutions of Lithuania: konferencijos medžiaga, 2009 03 26. Sudarytoja Audronė Palionienė. Panevėžys: Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka; Panevėžys: Amalkeros leidyba, 2009. 123, [1] p. Tiražas 300 egz. ISBN 978-9955-659-37-2.

Gabrielė Petkevičaitė-Bitė Lietuvos kultūros kontekste – Gabrielė Petkevičaitė-Bitė in the Context of Lithuanian Culture: konferencijos medžiaga, 2010 04 08. Sudarytoja Audronė Palionienė. Panevėžys: Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka; Panevėžys: Amalkeros leidyba, 2010. 167, [1] p. Tiražas 300 egz. ISBN 978-9955-659-41-9.

**Kultūros laukas Gabrielės Petkevičaitės-Bitės
ir šiuolaikinėje Lietuvoje**

**Cultural Area in Gabrielė Petkevičaitė-Bitė's
and in Modern Lithuania**

Konferencijos medžiaga

Conference

Tiražas 300 egz.

Išleido Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka
Respublikos g. 14, LT-35170 Panevėžys
www.pavb.lt / info@pavb.lt

Maketavo Asta Radvenskienė
Spaudai ruošė UAB *Amalkeros leidyba*
P. Puzino g. 2, Panevėžys
www.amalkerosleidyba.lt

Spausdino *Standartų spaustuė*
S. Dariaus ir S. Girėno g. 39, Vilnius

23,50 Lt

821.172(092)(063)
Ku - 167